

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ISSN 1303-5746

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 32

Yıl/Year: 2015

Basım Yılı: 2016

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)
JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY ISTANBUL UNIVERSITY (JFTIU)

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University
Murteza Bedir (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Hüseyin Hansu

Yardımcı Editör / Co-Editor
Mustafa İsmail Bağdatlı

Yayın Sekreteri / Editorial Secretary
Ahmet Aydın

Bölüm Editörleri / Section Editors

Şükrtü Özen
Abdullah Tirabzon
Abdülhameed Majeed
Ayşe Zişan Furat
Veysel Kaya
Ali Öztürk

Son Okuma / Redaction

Bünyamin Ayçiçeği
Reyhan Çorak
Mustafa Özağaç

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAĞIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd. Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof.Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahamettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdettin BAŞÇI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKDAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof.Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç.Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Kerim BULADI (Doç. Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof. Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), İsmail ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof. Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMECEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKIR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKIR (Doç.Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriyâ GÜLER (Prof.Dr.), Sitki GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof. Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof.Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç. Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof.Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof.Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriyâ KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhtittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof. Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Haneî PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof. Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof. Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof.Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TİNAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜREER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof. Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YASA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÖR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

JFTIU is a biannual peer reviewed international journal.

Legal and scientific responsibility of the published articles belong to the author.

All rights of the published materials belong to JFTIU. These materials cannot be republished, duplicated or moved to an electronic environment partially or completely without permission.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iulal

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BAKARA SURESİ 106. AYET BAĞLAMINDA NESH-NES' İLİŞKİSİ /
THE RELATION OF NASKH AND NAS' IN THE CONTEXT OF
106TH VERSE OF AL-BAQARAH SURAH

Muhammed İsa Yüksek
7-40

İSLÂM İTİKADI VE TÜRK LİSÂNİ
MA'RUFTAN İYİLİĞE TÜRKÇE'NİN TEBDİLİNİN İTİKÂDÎ/KELÂMÎ MANASI /
ISLAMIC CREED AND TURKISH LANGUAGE FROM MA'RUF TO İYILIK; THE
THEOLOGICAL MEANING OF THE CHANGE IN TURKISH LANGUAGE

Muhammet Altaytaş
41-64

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARIN EHL-İ KİTÂB ERKEKLERİ
İLE EVLENME(ME)LERİ MESELESİ / THE MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN
AND THE MEN BELONGING PEOPLE OF THE BOOK IN THE QUR'ANIC EXEGESIS
LITERATURE

Mustafa Şentürk
65-108

CHILDREN'S KHUTBAH AS A CONTRIBUTION TO CHILDREN'S LITERATURE /
ÇOCUK EDEBİYATINA BİR KATKI OLARAK ÇOCUK HUTBELERİ

Mustafa İsmail Bağdatlı
109-134

"جامع الدول" لمنجم باشي أحمد بن لطف الله وتاريخ دول العرب في عهد ثمانية سلاطين عثمانين نموذجاً
MUNEJJIM BASHI AHMED B. LUTF ALLÂH'S JÂMI ALDUWAL AND HISTORY OF
ARAB COUNTRIES

Hatice Arslan Sözüdoğru
135-164

TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNÎ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNÎ
YAŞANTILAR ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA /
A QUALITATIVE STUDY ON THE PROCESS OF RELIGIOUS LIFE AND RELIGIOUS
COPING OF THE WOMEN WHO HAD IVF TREATMENT

Gülüşan Göcen
165-216

احتجاج الإمام السمرقندي بالحديث النبوي في كتابه تحفة الفقهاء كتاب الطهارة نموذجاً

AL-SAMARQANDI'S USE OF THE PROPHETIC HADİTH IN HIS TUHFAT AL-FUQAHĀ

Abdullah Tırabzon
217-250

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN
BİRDEN FAZLA EVLİLİK (TEADDÜD-İ ZEVCÂT) KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI /
THE APPROACH OF AHMAD HAMDİ AKSEKİ ON POLYGAMY
(TAADDUD-I ZAVCAT)

Abdullah Durmuş
251-276

**TOPLANTI, SEMPOZYUM, ÇALIŞTAY /
MEETING, SYMPOSIUM, WORKSHOP**

Uluslararası Kâtip Çelebî: İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi -Geçmiş ve Geleceği- Sempozyumu (İSAM, İstanbul, 6-8 Mart 2015)

Abdullah Taha ORHAN
277-280

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Michael Stausberg ve Steven Engler, eds. The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion, Londra ve New York: Routledge, 2011, 543 s.

Birsen Banu Okutan
281-284

Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, Editör: Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, 1052 s.

Gökhan Arefeoğlu
285-288

TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNİ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNİ YAŞANTILARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Gülüşan Göcen*

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, kadınların tüp bebek tedavisi sürecinde yaşadıkları zorluklarda dinî başa çıkma sürecini ve kullandıkları dinî başa çıkma yöntemlerini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca makale, bu süreçte kadınların dinî/manevî eğilimlerini, yaşantılarını ve Allah tasavvurlarının da bundan etkilenip etkilenmediğini de konu edinmektedir. Nitel bir araştırmayı içeren makalede veriler, mülakat yöntemine uygun olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Amaçlı örneklem modellerinden kartopu yöntemi ve buna ilaveten üç kez tüp bebek tedavisi görmüş olma şartı eklenerek ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Buna göre örneklem, İstanbul'da yaşayan on iki kadından oluşmuştur. Araştırma bulgularına göre, tüp bebek tedavisi gören kadınlar, yaşadıkları durumu Allah'ın bir imtihanı olarak görmektedir ve hem olumlu hem de olumsuz dinî başa çıkma etkinliklerini kullanmaktadırlar. Bu süreçte dua etme ve namaz kılma sıklıklarının ve hayatı sorgulamaya dair anlam arayışlarının arttığı, olumlu dinî başa çıkma kullananların Allah tasavvurlarında "merhamet" ismini öne çıkarırken, olumsuz dinî başa çıkma içerisinde olanların daha çok "kudret/güç" tasavvurunu öne çıkardıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tüp Bebek Tedavisi, Popüler Dindarlık, Şükür, Dua, Kader.

Abstract

A Qualitative Study On the Process of Religious Life and Religious Coping of the Women Who Had IVF Treatment

The aim of study is to find out the women's process of religious coping and activities for handling with difficulties in IVF treatment. The subject of article which includes a qualitative study on women under IVF treatment is religious/spiritual life of the women in this process and if their God

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı.

imagination is affected by this or not. The data has been collected via interview method through half-structured form. Criterion sampling method is used with the snowball method from the models of oriented sample additional to the condition of IVF treatment for 3 times. The sample consists of 12 women in Istanbul. According to the findings, it is seen that the women who had IVF treatment to have a baby, see this situation as a test by God, and they use the positive and negative activities of religious coping. It is seen that frequency of prayers and salah and search for meaning to question the life increase. While the ones who use positive religious coping put forward the name of "Mercy" for imagination of God, the ones who are in negative religious coping put forward "Strenght/Power" concept.

Keywords: IVF Treatment, Popular Religiosity, Gratitude, Prayer, Predestination.

Giriş

Canlılar için üremek ve neslini devam ettirmek, temel içgüdülerden biridir ama insan için çocuk sahibi olmak, üremek ve neslin devamlılığı gibi biyolojik bir gereksinimin çok ötesinde psikolojik, sosyolojik, dinî, manevî, hatta ahlâkî boyutlarıyla birlikte çok büyük ve hayatî bir anlama sahiptir. Tarihten günümüze bu hep böyle olmuştur. Her ne kadar çocuğa yüklenen anlamın yönü ve ağırlığı farklı zamanlarda farklı boyutlarda olsa da önemi her zaman yerini korumuştur.

Çocuk sahibi olmak, olmamak ya da olamamak da bugünün insanının en önemli meselelerinin başında gelmektedir. Ailelerin bir yandan çocuk sahibi olması yetişmesi ve büyümesi vb. meseleleri çözmek durumunda kaldığı gibi, diğer taraftan da çocuk sahibi olmaması veya olamamasından kaynaklı psikolojik, sosyolojik, hukukî, malî gibi pek çok açıdan gündemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Her biri ayrı başlıklarda ele alınacak mesele olsa da özellikle çocuk sahibi olmak isteyip de olamama durumu birçok aileyi derinden etkilemektedir. Bu süreç içerisinde insanlar bütün maddî-manevî imkânları seferber ederek çözüm bulmaya çalışmaktadır.

Sağlık Bakanlığı istatistiklerine bakıldığında, Türkiye’de iki milyon kişinin kısır, yüz elli bin evli çiftin ise bunun tedavisi için çabalamakta olduğu görülmektedir ki bu da sorunun günümüzün ciddi bir meselesi haline geldiğini

ortaya koymaktadır.¹ Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) dünyada yaklaşık 60-80 milyon infertil çift olduğunu tahmin etmekte ve bunu bir halk sağlığı sorunu olarak kabul etmektedir. Bundan dolayı infertilite tedavisi hakkı, bin yıllık kalkınma hedefleri arasında beşinci sıraya alınarak, ivedilikle üzerinde durulması gereken bir konu durumuna yükseltilmiştir.²

Bir kişinin ya da çiftin infertil olup olmamasının kıstası olarak da tibben “eşlerin çocuk sahibi olma isteklerine rağmen bir yıl (Dünya Sağlık Örgütü’ne göre iki yıl) süresince hamilelik elde edilememesi” ya da “üreme yeteneğinin istek dışında azalması ya da kaybolması” gösterilmektedir.³ İnfertilite, eşlerin her ikisi için de genellikle psikolojik olarak tehdit edici, duygusal olarak stresli, ekonomik olarak pahalı ve tanı-tedavi amacıyla yapılan işlemler nedeniyle fiziksel olarak acı veren karmaşık, bir kriz olarak tanımlanmaktadır.⁴ Doğal yollarla çocuk sahibi olamamak eşler, özellikle de kadınlar üzerinde psikolojik olarak ciddi sıkıntı ve travmalara yol açabilmektedir. Farklı kültürlerde şiddeti ve yönü değişse de bu duruma sosyal çevrenin “yetersiz” vurgusu da eklendiğinde çiftlerin ve kadının üzerinde olumsuz psikolojik etkiler daha da tahripkâr olmaktadır.⁵

Halk arasında “kısırlık”, tıbbi anlamda “infertilite” olarak adlandırılan çiftlerin istemesine rağmen çocuk sahibi olamama durumu yalnızca biyolojik bir olay değildir.⁶ Bu adlandırmada geçen günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan “kısır” ve “kusur” kelimesi dahi tek başına ele alındığında insan ve toplum nezdindeki yıpratıcılığı, olumsuz algılanışı ve insanlar üzerinde yaptığı tahribat ile bir psiko-sosyal araştırmaya konu olabilecek nitelikte bir kullanımdır. Yaşanan uzun süreçler dolayısıyla eşlerin duygu ve düşüncelerinin değişimi/gelişimi ve

¹ Türkiye’de Özellikli Planlama Gerektiren Sağlık Hizmetleri 2011-2023, Erişim tarihi: 16.02.2016, <http://www.shgm.saglik.gov.tr/dosya/1-93613/h/turkiyede-ozellikli-planlama-gerektiren-saglik-hizmetle.pdf>

² United Nations, “Millennium Development Goals,” 2000, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552>.

³ http://www.ezh.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=164&Itemid=188, Erişim tarihi: 16.02.2016.

⁴ T. M. Cousineau, A. D. Domar, “Psychological impact of infertility”. *Best Practice and Research Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 21(2), 2007, 293-308; J. Kendall, “Psychosocial effects of infertility”. *Practice Nursing*, 19(2), 2008, ss 91- 93; T. Yılmaz, Ü. Y. Oskay, ...İnfertilite stresi ile başa çıkma yöntemleri ve hemşirelik yaklaşımları..., *HSP*, 2015, 2(1), s.108.

⁵ O. T. Koçyiğit, “İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, *İnsan Bilimleri Dergisi*, 2012, 1(1), s.36.

⁶ Koçyiğit, a.g.m, s.30.

bundan dolayı hem olumlu hem olumsuz yönde etkilenmesi gibi değişkenlerle özellikle kültürel ve sosyal kodlardan dolayı daha çok kadınların maruz kaldığı sosyal baskı, diğer taraftan hastane sürecinde yaşanan maddî / manevî süreçler, sıkıntılar ve hastane sonrası kadının yaşama adapte olma çabalamaları ve anne / baba, yakın aile üyelerinin beklenti ve özlemleri düşünüldüğünde çocuk sahibi olma sürecinin başta kadını olmak üzere sonra erkeği, nihayetinde de büyük bir kitleyi etkilemekte olduğu, geçirilen zor zamanların ciddi başa çıkma süreçleri gerektirdiği görülecektir.

Doğal yollarla asla çocuk sahibi olamayan çiftlere ya da çiftlerden herhangi birine halk arasında “kısır” ismi verilse de artık günümüzde birçok tedavi yöntemiyle bu tanım tamamen değişmiştir. Kamu nezdinde “kısır” yani “çocuğu olması mümkün olmayan” tanımındaki “mümkünat” a yüklenen olumsuzluk kaldırılarak, tıbbın geliştirdiği yardımcı yöntemlerle infertil olan kadın ya da erkek ya da her ikisi çocuk sahibi olmaya aday haline gelebilmektedir. Günümüzde, fertilizasyon ve embriyo gelişimi tekniklerinin gelişmesine paralel olarak, daha önce tedavisi mümkün olmayan pek çok infertil çift de bu sayede çocuk sahibi olma imkânı yakalayabilmektedir. Yardımcı üreme teknikleri birçok ailenin çocuk sahibi olmasını sağlayan yöntemlerdir. Bu yöntemlerin ülkemizde de birçok merkezde uygulanabilir olması konuya olan ilgiyi daha da arttırmaktadır. Tüp bebek tedavisi de bunlardan biridir.

Tüp bebek tedavisi, anne adaylarından elde edilen en az 7-9 yumurta hücresi ile erkekten alınan spermin laboratuvar ortamında birleştirilmesi sonucunda oluşan embriyoların, üç gün sonrasında tekrar kadın rahmine transfer edilmesiyle maddî maliyeti ve manevî zahmeti çok olsa da sonuçları genellikle sevindirici olan bir tedavi türüdür. Tıbbi anlamda tüp bebek uygulaması, ilk olarak enfeksiyon veya cerrahi işlem sonucunda tüplerinde kalıcı hasar oluşan kadınlara uygulanmış, daha sonra da infertiliteye yol açan diğer hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır.⁷ Tüp bebek tedavisi ile ilk bebek 25 Temmuz 1978’de İngiltere’de dünyaya gelmiş, uluslararası arenada yankı bulan bu gelişme tüp tarihinde yeni bir çığır açmıştır. İlk tüp bebekten bu yana otuz dört yılda dün-

⁷ <http://www.selmanlacin.com/tup-bebek-konulari/tup-bebek-sik-sorulanlar>;Erişim Tarihi:13.03.2016

yada tüp bebek yöntemiyle doğan çocuk sayısının beş milyona ulaştığı belirtilmektedir. Türkiye'nin ilk tüp bebeği, 22 Aralık 1988 yılında doğan Dilek Katrancı Akar'dır ve ne ilginçtir ki yakın bir tarihte, normal yollarla hamile kalıp anne olmanın mutluluğunu yaşayarak ülkemizdeki tüp bebek tarihçesindeki yerini bir kez daha almıştır.⁸ Sebebi bulunamayan infertil durumu ve erkeğe bağlı infertilite de, tüp bebek yöntemleri ile başarılı sonuçlar alınmaktadır. Günümüzde tıbbi teknolojinin gelişmesine karşılık tüp bebek yöntemi, infertiliteye tam olarak çözüm getirememiş olsa da üremeye yardımcı bir yöntem olarak rağbet görmektedir.

Çeşitli faktörlerle bağlantılandırılan infertilite üzerine yapılan araştırmalar, infertilitenin çok boyutlu bir olgu olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu yaşam olayı sadece tıbbî değil, psikolojik, sosyal, kültürel ve dinî yönleri olan⁹ durumsal bir krizdir. Buna rağmen ülkemizde konuyla ilgili meselenin dinî ve manevî boyutunu ele alan bir çalışma yapılmamıştır. İnfertilitenin çok yönlü bir konu olması nedeniyle kişilerin üzerinde de hırpalamalar ve kayıplar farklı birçok cephede olabilmektedir. Bu sebeple de tedavi alan kadınlara bu süreçlerinde tam anlamıyla destek olunabilmesi ve bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunabilmesi için bütüncül bir yaklaşımla yönelmek, katkıda bulunmak gerekmektedir.¹⁰

Biyolojik anneliği engelleyen infertilite bireyler üzerinde özellikle de kadınlar üzerinde sosyal baskı oluşturmaktadır Bu sosyal baskı, yaşanan kültüre göre değişse de söz konusu kadınların psikolojik ve/ya sosyal sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu anlamda meselenin dinî ve manevî açıdan da ele alınması gereklidir. Kadınlar bu ciddi yaşam kriziyle başa çıkmak ve acılarına anlam ve umut bulmak için dinî/manevî inançlarından yararlanabilmektedir.¹¹ Bütüncül bir yaklaşım içerisinde din/manevîyat da vardır. Kişinin hayatını anlamlandıracak tutum, tavır, davranış, düşünce ve duyguların ve

⁸ Hürriyet Gazetesi, 25.11.2015

⁹ H. Oltuluoğlu, U. Günay, R. Aylaz, "İnfertil çiftlerin duygu durumları: Niteliksel bir çalışma", *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23, 2014, s.92.

¹⁰ Özlem Aşçı, N. K. Beji, "İnfertilite danışmanlığı", *İ.Ü.F.N. Hem. Dergi*, 2012, 20(2), s.159

¹¹ R. L., Roudsari, H. T. Allan, P. A. Smith, "Looking at infertility through the lens of religion and spirituality: A review of the literature", *Human Fertility*, 10(3), 2007, s.148.

insanın temel ilke ve amaçlarının büyük oranda etkilendiği, din ve manevîyat bu sebeple zorlu yaşam süreçlerinde insanı derinden etkilemektedir.

Çocuk sahibi olma sürecinde karşılaşılan zorluklar kişiyi dinî anlamda sorgulama, anlamlandırma, Yaratıcı tarafından cezalandırılma, görmezden gelinme, ihmal edilme, imtihan edilme, teslimiyet, tevekkül, rıza (kabullenme) ve şükür kavramlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyip de olamamak, inanan bir kişi için O'ndan isteyip de görünürde bu isteğin karşılık bulmaması ya da bu karşılıktan memnun olmama, ya da istemesine karşın verilmemesi, çaba sarf etmesine karşın çabasının boşa gittiği, ihmal edildiği hissi ciddi düzeyde anlamlandırma istek ve ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bunu inancıyla birlikte anlamlandırmak isteyenlerin bir kısmı teslimiyet, tevekkül, rıza ve şükür ile çözmeye yönelirken; bir kısmı da suçluluk ve günahkârlık duygusuna yönelmekte, isteğinin gerçekleşmemesini Allah'ın bir cezalandırma yöntemi olarak da görebilmektedir.

İslâm dininin hukukî, ahlâkî ve manevî değerler açısından problem oluşturacak bir uygulama olmama şartıyla insan ve toplum için yararlı olabilecek her türlü çalışmayı teşvik ettiği bilinmektedir. Bundan dolayı İslâm Hukukçularının geneli, doğal yoldan çocuk sahibi olamayan eşlerin, tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olmalarında bir beis görmemişlerdir.¹² Ne yazık ki bu konuda hâlâ yeterince bilinçlenmenin olmadığını Şen,¹³ İstanbul ili ve ilçelerine ait Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2008 yılında sorulan soruları incelediği araştırmasında ortaya koymuştur. Bu araştırma tüp bebek ve evlatlık edinme ile ilgili soruların da sıklıkla gelen sorular arasında olduğu görülmüştür. Diğer taraftan durumun içine fiilen girenlerin bu konunun dinî hükmü ile ilgili olarak daha bilinçli oldukları söylenebilir ki, hastaneye infertile tedavilerinden almak

¹² Ö. Demir, (2012) "İnsanın çocukla ve çocuksuz imtihanı: Tüp Bebek", *İnsan ve Hayat Dergisi*, <http://insanvehayat.com/insanin-cocukla-ve-cocuksuz-imtihani-tup-bebek>, Erişim Tarihi: 05.02.2016; H. Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995, s. 553; H. Karaman, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0122.htm>, Erişim Tarihi: 16.02.2016.

¹³ B. Şen, *İstanbul müftülüğü aile irşat ve rehberlik bürosuna sorulan sorular ışığında İstanbul'da aile hayatının sosyolojik analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Bursa, 2010, s.16

üzere başvuran 400 katılımcıyla yürüttüğü çalışmasında Aktürk,¹⁴ katılımcıların %83'ünün dinin buna izin vereceğini söylediğini belirtmektedir.

Dinî anlamda çocuk, Yaratıcı'nın yarattıklarına verdiği bir nimettir, insanlara sunduğu bir hediyedir ama aynı zamanda bir imtihandır. Dolayısıyla, yaratılış itibarıyla her nimete talip olan insanın Yaradan'dan bu çocuk hediyesini istemesi gayet doğal ve fıtrîdir. Çocuk sahibi olma sürecine dair ciddi örnekler ve hitaplar içeren Kur'an, aileleri zorlayan bu sıkıntılı süreci "*sizi mallarınızla ve evlatlarınızla imtihan ederiz*" şeklindeki ayetle¹⁵ tanımlamakta, vurguyu "imtihan"a çekmektedir. Kur'an bu durumun peygamberlerce de yaşanmasına dikkat çekmekte ve onların yaşamlarına ve dualarına yer vermektedir. Özellikle Hz. Zekeriya ve Hz. İbrahim gibi peygamberlerin de çocuk isteği ve hasreti dile getirilmektedir.¹⁶ Ekşi'nin¹⁷ altını çizdiği husus ise Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriya'nın dualarındaki vurgunun, çocuğun varlığından çok "*salih, velî, tayyib*" vb. ve "*sağlam şahsiyetli, temiz ve iyilik sahibi*" olmasınadır. Allah'ın insanlara çocuk vermesini konu edinen ayette bunun "hibe" kelimesiyle ifade edilmesi de dikkat çekicidir.¹⁸ Ayrıca Hz. Peygamberin de erkek çocukları yaşamadığı için "ebter" yani "soyu kesik" olmakla tahkir edilmeye çalışılması¹⁹, bu süreci ve hissiyatı olgunlukla yaşayarak, bunu Allah'a olan samimiyeti için bir katkıya çevirmesi, inanan ve çocuk sahibi olmayan insanlar için empati kurula- cak bir nokta olabilmektedir.

Çocuk nimetine sahip olma yolunda karşılaşılan sorunlar ve onlara üretilen çözüm yolları tıbbi, hukuku, psikolojiyi ve etiği ilgilendirdiği kadar aynı zamanda dini de yakından ilgilendirmektedir. Ülkemizde olmasa da, çocuk sahibi olamayan kadınların dinî ve manevî boyutu ya da dinî başa çıkma süreç-

¹⁴ F. S. Aktürk, *Türk toplumunun yardımcı üreme tekniklerine bakışı*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon, 2006.

¹⁵ Kur'an, Enfâl: 28.

¹⁶ Kur'an, Ali İmran: 38; Saffat: 100; Enbiya: 90.

¹⁷ A. Ekşi, "İslam hukuku açısından doğum öncesi cinsiyet seçimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 2013, ss.85-118, s. 96.

¹⁸ Kur'an, Şûrâ: 49.

¹⁹ Kur'an, Kevser: 3.

leriyle ilgili yapılmış birçok araştırma mevcuttur²⁰. Latifnejad ve Allan²¹ İran'da ve İngiltere'de Müslüman ve Hristiyan otuz infertil kadınla mülakat yapmış, araştırma sonucunda da kadınların dinî başa çıkma stratejilerini uygulayarak ve inanç temeline dayanarak, bu durumu yenmek için güç kazandıklarını, dinî inançlarının katkısıyla bu durumu ruhsal gelişimleri için zenginleştirici bir deneyime çevirdiklerini, bu bakış açılarının duygularını yönetmek, özgüven ve güç hissi elde etmek için onlara yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Burada ilginç bir bulgu vardır ki o da bu süreçteki kadınların psikolojik anlamda danışmanlık aldıkları resmî kurumlarındaki psikologlarından, dinî başa çıkma süreçlerine daha açık ve sıcak olmalarını istemeleridir. Kendi dinî yaşantılarıyla dinî-psikolojik endişe ve süreçlerini tartışmak için daha fazla empati ve zaman istemektedirler.

Dinî başa çıkma nedir?

Hayatın gün ve geceden ibaret olduğu düşünülürse tatlı olaylar kadar acı olayların da insanı bulacağı yaşamın temel kabullerindedir.²² Fakat insan acı ve zor olaylarla karşılaştığında anlam kaybına uğrayabilmekte ya da sorgulanması nedeniyle yaşam amacı bulanıklaşmaktadır. Acı çekmek ve zarar görme korkusuyla hayatın kontrolünü kaybetme duygusu artmakta, bu da kişinin psiko-sosyal uyumunu, dengesini zorlayabilmektedir. Başa çıkma, işte insanların bu zor süreçlerde tutundukları tutum, davranış, duygu ve düşüncelerini içeren, insanların olumsuz yaşam olaylarını olumluya çevirebilme yetenekleri, yönelimlerini ve süreciyle birlikte olumlu ya da olumsuz etki eden tüm faktörleri ele alan bir psikolojik kavramdır.²³

²⁰ N. N. Mahajan ve diğ., "Adjustment to infertility: The role of intrapersonal and interpersonal resources/ vulnerabilities". *Human Reproduction*, 24(4), 2009, ss.906-912.

²¹ bkz. geniş bilgi için; L. R Roudsari, H. T. Allan, "Women's experiences and preferences in relation to infertility counselling: A multifaitth dialogue". *International Journal of Fertility and Sterility*, 5(3), 2011, 158-167.

²² K. I. Pargament, "Acı ve tatlı: dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme", Çev. A.U. Mehmedoğlu, *ÇÜİFD*, 5(1), 2005, 279-313.

²³ bkz. Geniş bilgi için; H. Ekşi, *Başaçıkma, dinî başaçıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2001; K. I. Pargament, "Tanrım Bana Yardım Et: Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru", Çev. A. Albayrak, *Tabula-Rasa*, 3 (9), 2003, 207-238.

Kişinin genel yaşam tarzına bağlı olarak başa çıkma süreçlerinde ve uygulamalarında dinî ya da seküler içerikli duygu, düşünce ve yaşantılar öne çıkabilmektedir.²⁴ Dinin, başa çıkma sürecinde insanlara önemli bir destek olduğu da birçok araştırmada görülmüştür.²⁵ Olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Olumlu dinî başa çıkma, kişinin (eğer inanıyorsa) Yaratıcı'sına yakınlık hissetmesini ya da yakınlık hissini artırmasını, dua etmesini, O'ndan yardım dilemeyi ve bunu yaparken O'nun yardımının her şeyi çözeceğini düşünmeyi, bununla paralel olarak dua ve ibadetlerin artmasını veya derinleşmesini içerir. Burada Allah ile güvene bağlı bir ilişki ile başa çıkma sürecini olumlu anlamda destekleyen dinî öğeler ve süreçler vardır. Olumsuz dinî başa çıkmada ise, kişinin başına gelenleri Allah'ın bir cezalandırması olarak algılamak, O'nun sevgisinden ve merhametinden ümidini kesme, O'na karşı öfke duyma, Allah'tan ve ibadetlerden uzaklaşma vardır.²⁶ İşte tüm bu yaşantılar göz önüne alınarak "dinî başa çıkma süreci" dinî ve manevî öğelerin kişinin başa çıkma sürecine ve psikolojisine dahil olmasıdır demek mümkündür.

Başta çıkma ve dinî başa çıkmayı konu edinen araştırmaların psikoloji ve din psikoloji literatüründe sıklıkla yer buldukları görülmektedir.²⁷ Fakat çocuk sahibi olma sürecinde yaşanan krizlerle ilgili şu ana kadar ülkemizde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Yurtdışında bu süreç psikolojik, sosyolojik, tıbbi, hukuki, dinî ve özellikle de manevî danışmanlık alanlarında ele alınmıştır. Örneğin Domar ve diğ.²⁸ 195 infertil kadının psikolojik sağlıklarının üzerinde

²⁴ A. Şahin, "Din Kaynaklı Stres Üzerine Bir Araştırma", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, 21, s. 175.

²⁵ K. I. Pargament, Is religion good for your health?, 2008, Erişim tarihi:10.02.2016 http://site.heritage.org/Research/Features/Religion/Docs/Pargament_HeritagePaper.pdf.; K. I. Pargament ve diğ., "The Brief RCOPE: Current psychometric status of a short measure of religious coping", *Religions*, 2, 2011, 51-76.

²⁶ A. Ayten, *Tanrı'ya sığınmak- dinî başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma-*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 40.

²⁷ Ayten, Ali, Göcen, G., Sevinç, K., Öztürk, E. E. "Dinî başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2012, 12(2), ss. 45-79; İ. Topuz, *Dinî gelişim seviyeleriyle dinî başa çıkma tutumları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*, (Basılmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa, 2003; Köse, A, Küçükcan T., *Doğal âfetler ve din marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme*, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2000.

²⁸ A. D. Domar ve diğ., "The stress and distress of infertility: Does religion help women cope?, Sexuality, Reproduction", *Menopause*, 2005, 3(2), s.50.

dindarlık ve manevîyatın rolünü araştırmak için yaptıkları çalışmada manevî düzeyi daha yüksek olan infertil kadınların depresyon ve çocuk sahibi olamadan kaynaklanan streslerinin daha az olduğu sonucunu bulmuştur. Dua etme, manevî destek ve danışmanlık almayı incelemek üzere Kress, Kafkas kadınlar üzerinde fenomenolojik bir çalışma yapmış, bu kadınların manevîyat ile yoğurdıkları kişisel anlamlarının onlara yaşama gücü ve anlamı verdiğini bulgulamıştır.²⁹ Roudsari, Allen ve Smith bu konuyla ilgili yapılmış araştırmaları sistematik bir şekilde 2007’de inceleyerek infertilite ve din/ manevîyat literatüründe belirgin bir boşluğun olduğunu tespit etmiş, araştırmacıların infertilite ile dine/manevîyata odaklanması gerektiğini tavsiye etmiştir.³⁰

Tüm bu araştırmalar göstermektedir ki çocuk sahibi olamayan çiftlerde özellikle daha da ağırlıklı olarak kadınlarda sahip olunan dindarlık ve manevîyat, bu durumla baş etmede, psikolojik sağlığın tekrar elde edilmesi ve korunmasında, hayatta anlam ve amaç bulabilmede motive eden önemli bir güçtür. İnfertilite ve manevîyat ilişkisini olumlu ve güçlü olarak bulgularan çalışmaların sayıca çok olmasına karşın, bu durumun manevîyatla ilişkisini işlevselci bir etkileşime yoranlar da vardır. Greila ve diğ.’nin³¹ Amerika’da 2183 infertil adayi ile yaptığı geniş çaplı araştırmasında bu süreçteki kadınların dindarlıklarını ve bu konuda onlara olan desteği ve yaşamlarındaki yerini incelemiştir, sonuçta da dindarlığın infertil kadınlara doğrudan katkı sağladığının söylenemeyeceğini hatta yer yer engel dahi olduğunu, dindarlığın ve manevîyatın artmasının kadınların anne olma istekleri yüzünden arttığını, dinî ve manevî destek alma isteğinin kültürel faktörlerden de etkilendiğini vurgulamıştır. Müslüman örneklemede infertil kadınlarla yapılan araştırmada Obeidat

²⁹ Kress, A. *An exploration of spirituality among women experiencing infertility*. (Unpublished doctoral dissertation). California School of Professional Psychology at Alliant International University. San Diego, 2005.

³⁰ L. R Roudsari ve diğ., “Looking at infertility through the lens of religion and spirituality: A review of the literature”. *Human Fertility*, 2007, 10(3), s.141-149.

³¹ A. Greila ve diğ.’nin “Specifying the effects of religion on medical helpseeking: The case of infertility”, *Social Science and Medicine*, 2010, 71(4), s.740-741.

ve diğ.³² ise Ürdünlü Müslüman kadınların bu süreçte en çok sosyal anlamda stres sebebi faktörlerle karşılaştıklarını, çocuklarla daha çok değer gören bir kadın yaklaşımının hakim olduğu kültürde çocuksuz olmanın ciddi bir sosyal ve duygusal yıpranma getirdiğine dikkat çekmiştir.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın amacı çocuk sahibi olamama durumunun oluşturduğu zorlu sürecin dinî ve manevî yönünü ele almak, bu süreçte dinî yaşantının seyirini resmedebilmektir. Diğer taraftan da günlük hayatta sıkça duyduğumuz ama konuşulmasında hassaslık gösterilen ve çoğunlukla konuşulmayan bu durumun daha açık bir şekilde ifade edilmesine katkı sunmak, psikolojik ve kişisel hassasiyetinden dolayı dillendirilemediğinde de yeterince empati kurulamayan bu durumu gündeme taşıyarak, bunun konuşulmasına ve anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Özellikle de dinî ve manevî açıdan bu meselenin ele alınmasının bir ihtiyaç olduğu ortadadır. Çünkü her şeyi yapabilme gücünün insanın içinde bulunduğu dair güç yüklemeleriyle kuşatılmış bir dünyada yaşayan modern insanın nedensellik yaklaşımını sorgulatan, kişiyi neden, çözüm ve sonuç kısmında aciz bırakan bir durum olmasından dolayı bu süreç, özellikle insan-Allah ilişkisine dokunmakta, bir insanın yapacakları ve yapamayacaklarının sınırının çizilmesi ve bunun kabullenilmesinde insana zor deneyimler yaşatmaktadır. Bu çizgiye gelmiş kadınların yaşadıkları dinî / manevî yaşantıları, konuşmaları, duygu ve düşünceleri özellikle din psikolojisi alanı için zengin veriler içermektedir.

Türkiye’de tüp bebek tedavisi gören çiftlerle ilgili tıbbi, psikolojik, sosyal ve kültürel sonuçlara odaklanan çalışmaların giderek artmasına karşın, mesele- nin dinî ve manevî boyutları çok az ilgi görmüştür. Görebildiğimiz kadarıyla onların dinî ve manevî eğilimlerine odaklanmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu durum da araştırmamızı literatüre katkısı açısından önemli kılmaktadır. Bu bağlamda makalenin konusu, çocuk sahibi olmak üzere tüp

³² H. M. Obeidat ve diğ., "Missing motherhood: Jordanian women's experiences with infertility", *Advances in Psychiatry*, 2014, s.6-7.

bebek tedavisi gören kadınların dinî ve manevî eğilimleri/yaşantıları, Allah tasavvurları ve başa çıkma sürecinde dinî ve manevî unsurları kullanma yoğunluğu ve tarzıdır.

Araştırmada temel olarak şu sorulara cevap aranmıştır: Çocuk sahibi olmak üzere tüp bebek tedavisi gören kadınlar tedavi süresince yaşadıkları stresli durumla baş etmede dinî/manevî unsurları kullanmakta mıdır? Kullanıyorsa ne tür dinî başa çıkma tarzlarına başvurmuşlardır? Katılımcıların Allah tasavvuru nasıldır? Umutları, sabırları, şükürleri, rızaları ve tevekkülleri, kader anlayışları, çocuk edinme ve koruyuculuk aileye bakışları nasıldır?

Metot

Bu çalışmada tüp bebek tedavisi gören kadınların dinî yaşantıları ve Allah tasavvurlarının, başa çıkma sürecinde dinî ve manevî motiflere ne sıklıkla ve ne yoğunlukta başvurduklarının tespiti için mülakat tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat, katılımcıların neyi, neden ve nasıl düşündüklerini, araştırılan konu ile ilgili olarak duygu, tutum, istek ve deneyimlerinin, anlamlandırmalarının, tanımlamalarının neler olduğunu ortaya çıkarmayı sağlayan bir metottur.³³ ve bu araştırma için gerekli derin verileri sağlayabileceği düşünülmüştür. Nicel metotlardan farklı olarak mülakat, yüzeysel değil; daha derin ve zengin bir veri toplama aracıdır. Mülakat yönteminde yarı yapılandırılmış görüşme formu ile araştırmacı önceden sormayı plânladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlamaktadır. Yarı yapılandırılmış soru tarzının en büyük kolaylığı ve avantajı araştırmacının görüşmenin akışına bağlı olarak farklı sorular ekleyebilmesi ya da yan sorularla görüşmenin akışını etkileyebilmesi böylece kişinin cevaplarının açılmasını / ayrıntılandırılmasını sağlayabilmesidir. Diğer avantajı da görüşmenin öncesinde hazırlanmış bir görüşme protokolünün olmasından dolayı görüşmenin daha düzenli ve taşmadan gerçekleştirilebiliyor olmasıdır. Bu özelliklerinden dolayı mülakat yöntemi bu araştırma için uygun görülmüştür.

³³ A. Yıldırım ve H. Şimşek, *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s.119-140.

Veri Toplama Aracının Oluşturulması

Tüp bebek tedavisi gören kadınları konu edinen araştırmalar incelenmiş, konuyla ilgili sağlık, psikoloji hemşirelik alanlarında yapılmış çalışmalara rastlanılmışsa da doğrudan dinî ve manevî dünyalarına dair bir çalışmayla karşılaşılmamıştır. Bundan dolayı dinî başa çıkma çalışmalarının dinî yaşamla ilgili bu süreci etkileyecek faktörler diğer dinî başa çıkma çalışmalarından hareketle oluşturulmuştur. Sorular oluşturulurken net bir biçimde ve kolay anlaşılacak sorular olmasına, açık uçlu, odaklı, yönlendirmekten kaçınan, çok boyutluluk içermeyen sorular olmasına dikkat edilmiş ve sıralaması da bir mantık çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma için henüz ham olan görüşme formu araştırmanın içerik geçerliliğini sağlamak amacıyla hem soruların hem de soruların sıralanışının ele alınması üzere iki psikiyatr ve din psikolojisi alanında çalışan iki akademisyenin görüşlerine sunulmuştur. Alan uzmanlarından gelen görüş ve öneriler doğrultusunda görüşme formunda sorular ve sıralamalar bazında değişiklikler yapılmıştır. Formun araştırmada kullanılmak üzere son halini alması için ise son etapta bir ya da iki tüp bebek tedavisi görmüş kadınla ön görüşme yapılmıştır. Buna göre anlaşılmayan soru maddeleri değiştirilmiş, benzeyen sorular birleştirilmiş ya da çıkarılmış, onların sorular için önerileri de dikkate alınmıştır. Nihayetine de veri toplama aracı kadınlara ait tanıtıcı bilgilerin olduğu bir “Bilgi Formu” (8 soru), yarı yapılandırılmış “Mülakat Formu”ndaki 15 soru ile iki bölümden oluşmuştur.

Araştırmanın Örnekleme ve Katılımcıların Nitelikleri

Araştırmada katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu örnekleme seçiminin, zengin ve derin bilgi vereceği düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasında kullanılması tercih sebebi olmuştur. Amaçlı örnekleme yöntemi, birden fazla örnekleme tipini içerir. Kartopu tekniği, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan amaçsal örnekleme çeşitlerinden biri olarak geçmektedir. Araştırmamızda kartopu tekniğiyle birlikte ölçüt örnekleme de kullanılmıştır. Buradaki ölçüt tüp bebek tedavisi gören kadınların en az üç kez başarısız tüp bebek tedavi süreci geçirmiş olması belirlenmiştir.

Amaçsal örnekleme, bilindiği üzere araştırmanın konu ve amacı çerçevesinde belirlenen kriterlere göre örneklem seçimi yanlıdır ve nitel araştırmalarda esas olan çok kişiye ulaşmak değil, konuyla ilgili doğru bilgiye ulaştıracak kadar kişiye ulaşmaktır. Burada araştırmaya katılacak kişi sayısının belirlenmesi için literatüre bakıldığında niteliksel araştırmalarda, araştırma kapsamına alınacak kişi sayısına ilişkin kesin bir kural belirtilmemektedir. Derinlemesine yapılan görüşmelerde veri doyumuna ulaşılması hedef olarak gösterilmektedir. Bu noktadan hareketle, araştırma örneklemi, en az üç kez başarısız deneme geçirmiş, İstanbul'da yaşayan, tüp bebek tedavisi gören 12 kadın oluşmuştur.

Katılımcılar 26-46 yaş aralığında olup, yaş ortalamaları 36.08'dir. Kadınların 6'sı (%50) 26-35 yaş, 6'sı (%50) 36-46 yaş aralığındadır. Katılımcıların çoğunluğu lisans ve üstü düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcıların 2'si yüksek lisans, 1'i doktora olmak üzere toplamda 3'ü lisansüstü eğitime, 1 kişi ön lisans eğitimine, 3'ü de lisans eğitimine sahiptir. Buna göre lisans ve üstü eğitime sahip 7 kişi (%63), ilkokul ve ortaokul düzeyinde ise 5 kişi (%36) vardır. Katılımcıların çoğu çalışan kadınlardır. Bunlardan 4 tanesi (%35) ev hanımı iken diğerlerinin tamamı çalışandır. Çalışanlar arasında öğretmen, memur, psikolog, akademisyen, temizlik işçisi gibi mesleğe sahip kişiler vardır. Katılımcıların geneli orta ve orta-üstü düzeyde sosyo-ekonomik duruma sahip olduklarını söylemişlerdir. Evlilik süreleri 8-19 yıl arasında değişmekle birlikte ($X=11,6$), transfer sayıları 3-6 arasında değişmektedir ($X= 4$). Katılımcıların 4'ü bir veya daha çok düşük ve gebelik sonrası düşük yaşamış, 3'ü ise tüp bebek öncesinde en az iki veya üstü düzeyde aşılama yöntemini kullanmıştır. Kadınların 5'i (%41) bebek sahibi olmuşken, 4'ü (%33.3) artık denemeyeceğini, 3'ü (%25) ise tedaviyi devam ettirmek istediğini belirtmiştir.

Araştırmanın Verilerin Toplanma Süreci

Veriler 2016 Ocak ve Şubat tarihleri aylarında toplanmıştır. Mülakat formu hazırlandıktan sonra görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için araştırma kapsamındaki her bir katılımcıdan diğer katılımcılara ulaşılmış, iletişim adresleri edinilerek önceden görüşme yapılarak randevu alınmıştır. Mülakat için

görüşme formunda yer alan sorular sırasıyla sorulmuş ve katılımcılardan rahat bir şekilde soruları cevaplaması talep edilmiştir. Araştırmacı tarafından ses kaydı şeklinde kaydedilmiştir. Görüşme süresi ortalama 40-50 dakika sürmüştür. Mülakat teklifinde bulunulan kişilerin çoğunluğu bunun bilimsel bir araştırma olacağı kişisel bilgilerinin olmayacağı belirtilmesine karşın görüşmeyi kabul etmek istememişlerdir. Kabul etmeyen 10 katılımcıdan bazıları sebep olarak da eşlerinin kabul etmemesini, bir kısmı bu konuyu konuşmaktan üzüntü duyduklarını ya da üzerinden zaman geçtiği için hatırlamak istemediklerini belirtmişlerdir. Görüşmeyi kabul eden kadınlar da görüşmenin başında ya da sonunda bunu konuşmanın önceden zor olabileceğini ama zamanla kabullendikleri için konuşabildiklerini belirtmişlerdir.

Her bir görüşme, kadınların bilgilendirilmiş onam formu onayı alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Mülakat gidışıta içerisinde bazı küçük değişiklikler yapılmış, bazı soruların görüşmenin seyrinden dolayı sıralaması değişmiş, özellikle de üç kez tüp bebek deneyimi geçirmiş kadınların bir kısmının sonuçta çocuk sahibi olması ya da olmaması soruların soruluş tarzını değiştirilmesine sebep olmuştur. Katılımcıların tamamı çalışmayı destekleyici bir tavır göstermişler, mülakat soruları konusunda herhangi bir tepki ve hoşnutsuzluk göstermemişlerdir.

Verilerin Çözümleme Süreci

Katılımcıların ses kayıtlarının çözümleme yapılmış ve daha sonra araştırmada elde edilen verilere içerik analizi tekniği uygulanmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temanın saptanması verilerin tanımlanması, kodlanması ve kategorileştirilmesi sürecidir.³⁴ Buna göre, ilk önce araştırma soruları ve araştırmanın kavramsal boyutundan yola çıkarak bir kategori havuzu oluşturulmuştur. Dinî başa çıkma ve hayata yönelik olarak kategoriler ise araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

³⁴ Yıldırım ve Şimşek, a.g.e., s.227.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için nitel araştırma üzerine akademik çalışmaları olan alandan iki araştırmacı ile iki din psikolojisi öğrencisi kategoriler ve kodları ele almış, hakkında görüş bildirmişlerdir. Daha sonra uzlaştıkları ve uzlaşmadıkları kod ve temalar arasında yüzdeler hesaplanmıştır.

$$\text{Tutarlılık yüzdesi} = \frac{\text{Uzlaşma sayısı}}{\text{Uzlaşma sayısı} + \text{Uzlaşmama sayısı}} = 0.85$$

Buna göre temaların doğru ifade edilişi ve sıralanışıyla ilgili elde edilen 0.85 değeri kategorilerin tutarlı olduğuna bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. Buradan elde edilen sonuçlardan da yararlanarak araştırmacı tarafından nihaî temalaştırma, hangi kodun, hangi tema altında düzenleneceği ayrıca sıralanacağı belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılara mülakata katılmalarını belgeleyen onam belgeleri, mülakat sonrasında da görüşmenin ses kayıtları ve deşifreleri araştırmacı tarafından muhafaza edilmiştir. Katılımcıların isimleri gizli tutulmuş olup, isimler yerine ifadelerde katılımcı numaraları yer almıştır. Katılımcı teyidi almak için görüşmeden sonra kişilere görüşmeye eklemek veya çıkarmak istedikleri konular olup olmadığı sorulmuş ve cevapları tekrar gözden geçirilmiştir. Çalışmada yapılan görüşmeler gözlemlerle de desteklenmiştir. Ayrıntılı betimleme yapılmış olup doğrudan alıntılara sık yer vermeye çalışılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada elde edilen bulgular, görüşme formunda yer alan sorular doğrultusunda sıralanmıştır.

a) Tıbbî Tedavi Dışında Başvurulan Dinî/Manevî Uygulamalar (İbadetler ve Popüler Dine Yönelik Bulgular)

Tıbbî anlamda zor süreçler geçiren kadınlar bu tedaviyle birlikte birçok ilaç, iğne, küçük ve büyük çapta, bir veya birden çok cerrahî operasyon geçirmekte daha sonra farklı hastalıklara tetiklediği düşünülen (kanser çeşitleri gibi)

kimyasallarla sağlıklarını riske atmaktadırlar.³⁵ Ekonomik anlamda da pahalı olan birincisinden sonra tekrar denemek isteyenlerin kendi imkânlarını ortaya koyması gereken fiziksel sağlık ve malî durumla ilgili maddî zorlukların yanı sıra umutsuzluk, özlem, acı, sosyal baskı, sevdiklerini mutlu etme isteği gibi manevî zorluklar da dahil olunca kadınlar çözüm için başka platformlar denemektedirler. İbadetler inanan insanın hayatında en önemli kısmında yer almakta, kişinin samimiyetine göre merkezileşmektedir. Kişi, hayatta karşılaştığı her türlü tehlike, sıkıntı ve başarısızlık içinde çaresiz ve güçsüz kaldığı zamanlarda, sonsuz gücü yanında bulmanın mutluluğunu yaşar ya da yaşamak ister.³⁶ Bu sebeple kadınların hepsi bu huzuru ve desteği ibadet ve dinî ritüellerde bulmuşlar, okunan Yasinler, dua ayetleri, zikir ve tesbih çekimlerinden, sabahın seherinde ya da teheccüdde okudukları Meryem Suresi'nden bahsetmişlerdir. *"Meryem Suresini çok okuduk... Kelime-i tevhid, salat-ı tefriciye hatmi yaptık."* (3. katılımcı, 33 yaş); *"Her gece Meryem Suresi ile Yusuf Suresi okunur mu? Gecenin 3'ünde kalkıp sabaha kadar... 3 yıl boyunca bunu yaptım."* (11. katılımcı, 41 yaş).

Araştırmaya katılan kadınların hepsi diğer araştırmalarda da olduğu üzere tıbbi tedavi yöntemleriyle birlikte birtakım halk hekimliği uygulamaları ve dinî, mistik, bitkisel ve ritüel anlamda bazı etkinlikler yaptıklarını da söylemektedirler.³⁷ *"Umreye giden abimin kayınvalidesi falan ordan bana okunmuş zemzem suyu getirdiler... Sonra ablamın arkadaşımın bi tanıdığı böyle okunmuş şeker kum falan bazı şeyler gönderdi mesela hamileliğin süresince belinde duracak doğum yaparken çıkaracaksın diye."* (4. katılımcı, 32 yaş); *"Her hacca giden umreye giden okunmuş elmalar getirdi. Bunlardan yedi kere tavaf ettirilen bir elma var. İbrahim makamının karşısında yedi kere İbrahim Suresi'ni okumak suretiyle getirilen bir elma... Onu defalarca yedik."* (10. katılımcı, 40 yaş)

³⁵ Bkz. G. A. Turan, E. B. Gur, "Breast cancer and infertility", *Archives Medical Review Journal*, 2015, 24(3), s.317-323.

³⁶ H. Şentürk, *İbadet psikolojisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.35.

³⁷ S. Kılıç, "Çocuk sahibi olmak için dinsel-sihirsel bir uygulama: İrk atma ocağı (Takmak Köyü-Elif İskeçe Örneği)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2012, 63, 297-310; H. Yalçın, "Gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamalar (Karaman örneği)", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2012, 55, ss.19-31, s. 22; Kocyiğit, a.g.m., s.34

Fakat bunların dışında popüler din anlayışı içerisinde uygulamalar da yaşadıkları çare bulma isteği, sıkıntılarını çözüme gayreti ile sıklıkla görülmektedir.³⁸ Burada katılımcılar Kâbe'den getirilen 41 hurma (ki 41.'yi eşlerin ikiye ayırıp birlikte yemesi gerekmektedir), türbe ziyaretlerinden, gidilen hocaların verdiği üzerine okutulmuş ceviz, fındık, bal gibi karışımdan, okunmuş sular dan, Mekke'den bu duruma iyi geldiği söylenen oraya özgü bir meyveden, ya da oradan gelen bir tespihi alıp boynuna takılmasından, hazırlanan karışımın buğusu üzerine oturmalarının istenmesinden, nisan yağmur suyunun biriktirilerek içilmesinden, sıcak tuğla üzerine oturtulmalarından bahsetmişlerdir. Bir katılımcı dışında hepsi bu tür uygulamalarda bulunduğunu söylemiştir.

Bu tür manevî ritüellerin çözüme katkı sunacağını düşünenler %16 (2 kişi) "*tabi ki... tabi ki inanıyorum... duanın gücüne inanıyorum. Bunların hepsi bu duaların sayesinde oluyor...*" (10. katılımcı, 40 yaş) olduğu gibi katılımcıların %83 (10 kişi) inanmayarak yaptığı dinî uygulamalar olduğunu söylemektedir. "*bi şeyhymiş... Hiç inanmam... Hani ilerde yapmadın denmesin diye...*" (2. katılımcı, 42 yaş); "*Oldu bir kereye hocaya gittim. Muska yazdı kadın... Okuyormuş falan... Onu da arkadaşımın eşi önerdi... Ümitsizlikten gittim. Aslında Allah'a inancım var ama bir de bunu deneyeyim. Ama inanmıyordum. Bu insanların bir şekilde Allah'ı kullandıklarını düşünüyorum onların elinde hiçbir şeyin olmadığı düşünüyorum.*" (5. katılımcı, 46 yaş); "*Yapmadım. Mantık dışı şeyler diye düşündüm. Sadece duaya inanıyorum.*" (8. katılımcı, 38 yaş); "*... aman aklımda bu da kalmasın diye denedim.*" (4. katılımcı, 32 yaş)

Sıkıntılarına çözüm bulmak için uğraşan katılımcıların %91.6 (11 kişi) inançları bakımından diğer araştırmalarda da görüldüğü üzere bir çelişki içerisinde kalmaktadırlar.³⁹ "*İnanmıyordum ama yaptım.*" diyenlere bakıldığında, bunun doğruluğunu tartışmakla birlikte, nedenlerini "denemek, çözüm için çaba sarfetmek, çevrelerindeki insanları gayret ettiğine ikna etmek, bununla

³⁸ A. Köse, A. Ayten, *Türbeler popüler dindarlığın durakları*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s. 90-93; M. Arslan, *Türk popüler dindarlığı (Çorum Örneği)*, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.

³⁹ A. Köse, A. Ayten "Bâtıl inanç ve davranışlar üzerine psiko-sosyolojik bir analiz", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2009, IX, sayı: 3, s.56.

ilgili sosyal baskıyı kırmak ve çaresizlikten, ümitsizlikten, sevdiği bir kişinin ricasını kıramamaktan” yaptıklarını söylemişlerdir. *“Ben bir kere Ayete’l Kürsi okudum yüz kere. İpe bağladım. A bir de belimden geçirdim. Kibleye döndüm abdest aldım. Bebek döneminde bekliyoruz işte. Bekleme sürecinde yapsan ne olur falan... Ya yapsam bir şey olmaz ama bana ters bu yani. Kalpten inanmadığım için yaptığım şey bana yalan bir şey geliyor. Ama yapıyorsun. İçin kabul etmiyor ama yapıyorsun.”* (2. katılımcı, 42 yaş)

Katılımcılardan sadece (1 kişi) ise bu tür uygulamaların çözüm getireceğine inandığını, bunları dua olarak gördüklerini ve çözüm bulmada yardımcı olacağını düşündüğünü söylemiştir. Tıp ile din arasında çözüm arayan kadınlar, sağlık alanındakilerin bu ritüelleri makul bulmadığını dinî camiada ise dinin özüne aykırı uygulamalar olarak görüldüğünün farkındadırlar ki bu durum onları ikilemede bırakmaktadır. *“Türbe ziyaretleri oldu. O türbeden bi beklentim yoktu o insanın yüzü suyu hürmetine Allah’ın sevdiği bir kuldur. Belki bir gün duam kabul olur dedim. Mardin’de sultan Şehmuz vardır. Çocuğu olmayanlar hep giderler.”* diyen katılımcımız bu ziyaret ve uygulamanın çözümüyle ilgili olarak bahsettiğimiz kafa karışıklığını şöyle dile getirmektedir. *“... Manevî bir rahatlama oluyor ya.... Ondan dolayı olduğuna inanıyorum. Yâ da artık zamanı gelmiştir... Rabbim nasip ediyordur... Onu da bir vesile kılmıştır.”* (9. katılımcı, 35 yaş)

Gittikleri hocalar tarafından söylenenlere bakıldığında ise kadınlara “üzerlerinde nazar olduğu, büyü yapıldığı, çocukken bir şeyden çok korktuğu” gibi söylemlerle, “dua okuma, dua okunan suyu içme, yazılan muskayı taşıma” gibi pratiklerin önerildiği görülmüştür.

Bilenenlerin dışında ilginç bir çözüm yolu ile karşılaşmıştır ki o da su şırlıtısı, rüzgâr sesi, ney sesi güzel müziklerin arkasında Kur’an’dan ayetler ve hadisler eklendiği söylenen ses kayıtlarıdır katılımcının söylediğine göre belli bir ücret karşılığında kendisine gelen bu müzikler ve arkasındaki dualar gizli telkinle bilinçaltını temizlemekte insana psikolojik rahatlama sunmaktadır. *“Bir arkadaşım bana araştırmacı yazar ...’ı önerdi. Ben internette araştırdım kitapları falan aldım... Kendi durumumdan bahsettim. Buna yönelik bazı ayetlerin olduğunu, bazı şeyler verdi, müzikler hazırladı benim için... Sen dinlediğin zaman müzik dinliyorsun*

ama onun altyapısında şifa ayetleri var, sakinleştirici ayetler... 6 ay boyunca bunları dinledim iyi geldi beni çok sakinleştirdi o duaların etkisini gördüğüme inanıyorum ve belki de ben psikolojik olarak etkilendiğim, inandığım için.” (3. katılımcı, 33 yaş).

b) “İmtihan” Olarak Anlamlandırma

Tüm çabalara rağmen, sonuç alınamayan durumlarda/hayat olaylarında insanlar bunu anlamlandırmak isteği duymaktadır. Ellerinden geleni yapmanın ama çözüme ulaşamamanın verdiği yorgunluk ve sürecin ilerlemesi için güç bulma ihtiyacı, onları bir anlam arama yoluna sokmaktır. Bu süreçte Allah’a, kadere inanç, Allah’tan gelen her şeyin iyilik ve adalet olacağına teslimiyet zor yaşam olaylarının atlatılmasında ve üstesinden gelinmesinde yardımcı olabilmektedir.⁴⁰ Başa çıkma sürecinde onların bunu dinî/manevî başlıkta anlamlandırma durumlarını anlamak üzere **“Allah neden bunu bana yaşıyor” diye düşündünüz mü? Bu süreç sizce bir imtihan mı?”** diye sorulmuş, tüm katılımcılar **“çocuk hasreti”**ni bir imtihan olarak belirtmiştir. *“Bu benim imtihanım. Verecek olan da O alacak olanda O.”* (1. katılımcı, 32 yaş); *“Gerçekten çok büyük bir imtihan olduğuna inanıyorum... Kul olarak neden ben dememek için uğraşıyorsunuz. Demek ki bu benim hayatım ve böyle zor olmak zorunda diye düşündüm hep.”* (7. katılımcı, 32 yaş); *“Olmadı dersem yalan olur tabi ben öyle biri değilim Allah’ım neden ben neden ben demek bana zarar verir. Yani bu aklımdan geçiyor ama...”* (4. katılımcı, 32 yaş).

Sorunun devamında **“Bu bir imtihansa, Allah neden insanları imtihan eder?”** sorusu yönlendirildiğinde ise katılımcıların %83,3’ü (10 kişi) bunun Allah’a yakınlaşmak için olduğunu, Allah’ın imtihan vererek kendine yakınlaşılmasını istediğini, sabırlarını/sevgilerini ölçtüğünü söylemişlerdir. *“Bence sevdiği kullarını imtihan eder. Onun sabrını ölçmek ister. Benim düşüncem öyle. Sabrımı ölçmek ister sanki.”* (3. katılımcı, 33 yaş); *“... Belki güzel günlere hazırlık yapmak için...”* (10. katılımcı, 40 yaş). *“Çünkü cennetine almak istiyordur...”*

⁴⁰ Bahadır, A., *İnsanın anlam arayışı ve din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002, s.28; K. Pargament, H. Koenig, L. M. Perez, The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE, *Journal of Clinical Psychology*, 56, s.521-524; Ayten, Göcen, Sevinç, Öztürk, a.g.m., s.48; N. Kula, Deprem ve dinî başa çıkma, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1, s.254.

(9. katılımcı, 35 yaş); *“Rabbim bizi belki çok seviyor. Hani benim böyle bir derdim olmasaydı ben ona bu kadar konuşur muydum?”* (11. katılımcı, 41 yaş).

Katılımcıların hepsi çocuk sahibi olamamak kadar, olmanın da bir imtihan olduğunu da eklemişler, bu durumu hayra yorarak bunun bir anlamı olmasını istemektedir.⁴¹ İnançları gereği Allah’ın onlar için haklarında iyi, doğru ve güzel olanı vereceğini söylemektedirler... *“... Hiçbir zaman için sorgulamadım. Çünkü rabbimin her kötülüğünde vardır bir hayr. Belki hayırsız bir evlat verip de beni rezil edecekti, yerin dibine sokacaktı, cehenneme girmeme sebep olacaktı.”* (1. katılımcı, 32 yaş); *“Bu bir imtihan evet benim imtihanım ama her işte bir hayır var. Olmamasının sebepleri eminim ki vardır. O konular çok ince.”* (2. katılımcı, 42 yaş); *“... 19 yıl boyunca bir çok sıkıntı yaşadım ama hiç isyan etmedim.”* (10. katılımcı, 40 yaş).

Sorunun devamındaki **“Siz kendinizi bu imtihanda nasıl değerlendiriyorsunuz?”** sorusuna ise tamamen başarılı olduğunu söyleyen katılımcımız olmamıştır. Buna cevap verirken kadınlar tereddütte kalmış, %25’i (3 kişi) *“ortada”* diyerek cevaplarırken, %25’i (3 kişi) bunu kendilerinin değerlendiremeyeceklerini, %75’i (9 kişi) ise kısmen başarılı olduğunu ifade etmişlerdir. Kendilerini tam anlamıyla başarılı saymamalarını ise sabır ve sükûneti mükemmel şekilde sağlayamamalarına, isyan etmek istememelerine rağmen kontrolsüz davranış ve sözlerde bulunmalarına bağlamaktadırlar. *“İmtihan olarak düşünürsek sınıfta kaldım derim. Bunu görebilmek için baya çelişki yaşadım kendimle, duygularıyla, fikirlerimle, çevremle, etrafımdakilerle... Yani ben kolay kolay kazanabileceğimi düşünmüyorum.”* (2. katılımcı, 42 yaş); *“Yani yüz üzerinden düşünürsek yüz almadığım kesin. Yani yetmiş falan almışımıdır. Çok mızımızlandığım oldu... Ya bu sefer niye olmuyor. Ya keşke olsaydı diyosun.”* (3. katılımcı, 33 yaş).

Mülakatta katılımcılara bu duruma sebep olarak kendilerini sorumlu tutup tutmadıklarına dair olarak **“Olmama sebebini bir kul hakkına ya da bir kişinin günahına girme olarak gördüğünüz oldu mu?”** diye soru yönlendirildiğinde ise kadınların %25’i (3 kişi) bunu hiç düşünmediğini söylerken, *“Birinin günahına girme bir ceza olarak düşünmedim hiç.”* (3. katılımcı, 33 yaş), büyük çoğunluk %75 (9 kişi) kendinin ya da yakınındakilerin ailesi, eşi ya da babasının

⁴¹ Ayten, Tanrı’ya Sığınmak, s. 84-85.

buna sebebiyet oluşturacak durumlarından bahsetmişlerdir. Kendilerini sorgulamalarına neden olarak da evlilik yıllarının ilk yıllarında çocuk istemiyorum demesini, babasının daha önceden başka çocuğu olmayan birini kötölemesini, çocukken böyle bir durum karşısında kalan bir kadını anlamamasını, evliliğinin doğru temellerle oturamamasının vebalini gösterenler olmuştur. Kırca da benzer şekilde infertil kadınlardaki cezalandırılma duygusunun kendilerinden, ailelerinden, diğer insanlardan kaynaklı olabilmekte olduğunu söylemektedir.⁴² Örneğin daha önceden insanlarla empati kuramadığı için bir öz muhasebe yaparken “Çocukken, olmayıversin derdim üzülenlere, niye üzülmüyorlar ki. Yani Allah böyle layık görmüş derdim.” (1. katılımcı, 32 yaş); diğer bir katılımcı evliliği konusundaki ısrarından dolayı bu durumun olabileceğini “Bunu çok düşünüyorum işte Rabbim ne yapmış olabilirim, diyorum ama bulamıyorum... Ama eşimin günahını ben mi çekiyorum acaba diyorum. Çünkü onunla birlikte olmak için çünkü onunla devam etmek adına çok zorladım şansımı... O Allah’ın ona sunduğu hiçbir şeyi farkına varıp da şükredip elinde tutmaya çalışmadı... Onun günahı mı diye düşünüyorum bazen...” (4. katılımcı, 32 yaş) düşünmüş, “Acaba kulluğumda bir eksiklik mi var ibadetlerim makbul değil mi?” (10. katılımcı, 32 yaş) diyerek dinî yaşantısını sorgulamıştır.

Tüp bebek tedavi sürecinin dinî/manevî yaşantıda olumlu ya da olumsuz anlamda değişimler oluşturabileceği düşüncesiyle kadınlara “**Bu süreç içerisinde ve sonrasında psikolojinizde ve dinî/manevî yaşamınızda neler değişti?**” diye sorulmuş, katılımcıların hepsi bir değişimin olduğu, Allah’a daha yakınlaştıran bir süreç olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Bir katılımcı “İnançlarında değil ama ibadetlerinde artışın olduğunu; “Sanki mucize gerçekleşmiş gibi oldu benim gözümde. Dualarım kabul oldu. Tabi daha yakınlaşmamı sağladı. En azından teheccütlere kalkmaya başladım. Eskiden teheccütlere kalkmıyordum.” (3. katılımcı, 33 yaş); 2 katılımcı ise zor zamanların bu artışı sağlamasını yaşadıklarını ama Allah’a zor zamanda yaklaşan kişiler gibi görünmek de istemediklerini belirtmişlerdir. Burada namazları bırakma (1kişi), namaza devam etme ama bu konuda dua etmeyi bırakma %33 (4 kişi) şeklinde olumsuz bir gelişmeden bahsedenler de olmuştur. “Her namazımda dua ediyordum. Etmiyorum artık

⁴² N. Kırca, T. Pasinlioğlu, “İnertilite tedavisinde karşılaşılan psikososyal sorunlar”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2013, 5(2), s.172.

dedim madem vermiyorsun (gülüyor) sonra birkaç zaman çocukla ilgili dua etmedim. Tepki duyduğumda rahatlama hissettim. Biraz namazımı da bıraktım. Hani çocuk gibi bir şeye kızsarsın da küsersin ya öyle bir küskünlük.” (5. katılımcı, 46 yaş); diğerleri ise %58 (7 kişi) hayatının öncesinde de dinî/manevî yaşantısının olduğunu ve bu süreçte olan yaşantına ibadet ve inancını artırarak devam ettiğini belirtmişlerdir. Buna göre geniş bir yelpazede kullanılan dinî uygulamaların bu stresli durumun üstesinden gelinmesini sağlayan dinî başa çıkma stratejilerine dönüş-tüğünü söylemek mümkündür.

c)Allah'ı Sorgulama / Kızgınlık – Tövbe - Pişmanlık

Kişi ya inancıyla ilgili sorularını ve tereddütlerini bastırır ya da değerlerini incitmeksizin sorgulama yolunu seçebilir.⁴³ Sormak aslında kişinin anlam bulma arayışıdır.⁴⁴ İnsanın yaşamında olan belirsizlikler bazıları için her zaman bir gerilim ve çöküntü kaynağı olsa da; diğer kısım için bir dinamizm kaynağı, yeni açılımlar, keşifler ümit ve heyecan da olabilir. Ancak bazıları için sorgulama acıyı şiddetlendirebilmektedir.⁴⁵ Çocuk sahibi olamamak biyolojik ve psikolojik bir krize yol açarken sorgulamayla buna eklenen dinî ya da manevî bir kriz, kişinin kendinin, yaşamının ve nihaî gerçeklerinin / inançlarının hakkında ciddi bir tehdit oluşturabilmektedir.⁴⁶ İlahi bir karar ile cezalandırılabilceği düşüncesi bazı kadınları bu zorlu durumlarını çözmede daha da derin çıkmazlara sürükleyebilmektedir.

“Ben tüp bebek tedavisi görmüşüm ve olumsuz olmuş. Ben eşimle beraber balık tutmaya gittik mesela Üsküdar da bir yerde balık tutuyoruz ve adamın bir tanesi torunuyla beraber gelmiş bizim beyin yanında duruyor. O balık atıyor falan olta atıyor... Tam da benim aklımdaki çocuk gibi... Çocuk hep sarı saçlı mavi gözlü... Benim eşim öyle onun gibi sanki aklımda çocuk var ya o çocuk geldi onunla muhabbet ediyor. Ben seyre-

⁴³ A., Yapıcı, *Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007, s.292-295; A. R. Aydın, “İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2009, IX (3), s.91-96.

⁴⁴ Bahadır, a.g.e., s.151-153.

⁴⁵ M. A. Ryan, “Faith and infertility. Christian Reflection: A Series in Faith and Ethics”, *Cloning*, 2005, 65-74. <http://www.baylor.edu/ifl/christianreflection/CloningStudyGuide5.pdf>, Erişim tarihi: 11.02.2016

⁴⁶ Ü. Ok, “Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki v.b.) Boyutları”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2005, 8(22), s.11-12.

diyorum. Hiçbir şey yapamadım. Ağlamaya başladım. Eşim çok üzülme niye üzülüyor-sun dedi. Yani kısmet değilse yapacak bir şey yok. Hala çok etkileniyorum. Allah'a kızmaya hakkım yoktu. Minnacık bile değilim ben kimim ki. Ama insan yanılıyor ve yanıldığı zaman da isyan ediyor.” (2. katılımcı, 42 yaş)

Şu an altıncı tüp bebek tedavisine başlamak üzere olan fakat üçüncü tüp bebek denemesinde 21 haftalıkken doğduktan bir dakika sonra ikiz bebeklerini kaybeden katılımcımız başka bir üzüntü daha yaşadığını belirtmektedir ki o da bu meselenin başka bir boyutudur. Düşük yaptıktan sonra bebeklerini gömmek istemiş ama belediye tarafından ancak 24 haftalık bebeklerin gömülebileceği cevabıyla reddedilmiştir. Bu sebeple onun üzüntüsü durumu daha da derinleş-tirmiş ve duasına yansımıştır *“Evlad acısı dayanılabilecek bi acı değil kimsenin kalbi buna yetmez ben daha güçlü olduğum için Allah bana bunu vermiyor verdiği için güç-leniyorum napayım canımı mı alayım en büyük günah... Yani buraya kadar geliyorus-nuz gerçekten.” (4. katılımcı, 32 yaş)*

Dualarının ve isteklerinin kabul olmaması duyulmadığı ve ihmal edildi-ği hissini uyandırmakta bu da sevilmediği ve onun huzurunda değerli olmadığı düşüncesine neden olmaktadır. Tüm bu his ve düşünceler birleştiğinde de Allah'a kızgınlık ve öfke oluşmakta bu ya doğrudan sözel olarak ortaya kon-makta ya da dolaylı olarak örneğin ibadetlerin azalması duaların azaltılması ya da tamamen terk edilmesi gibi olumsuz dinî başa çıkma yöntemlerini doğur-maktadır. *“Milyonlarca insan doğdu öldü gitti sen bunlar arasında nesin ki seni dü-şünecek o kadar. Senin için bir kader belirlemiş bitti bir daha geri dönüp seninle belki uğraşmıyacak. Belki seninle ilgilenen bir ya da birkaç meleği var. Onlar senin durumun ve dilekleriyle ilgileniyor. Meşgul olduğunu düşünüyorum” (bunları söylerken ken-dine gülüyor ve devam ediyor) “her şeye gücünün yettiğini biliyorum ama yapmıyorsa da bir bildiği var gibi böyle çelişkiler yaşıyorum.” (5. katılımcı, 46 yaş).* Allah'ın meşgul olduğu için, melekleri ona iletmediği için, onu duymadığını söyleyerek bunu makulleştirmeye onun tabiriyle *“galiba Allah'ı haklı çıkarmaya çalışıyorum.”* haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Yaşadıkları durumu hayra yorma-ya çalıştıkları, bundan inançları doğrultusunda bir anlam bulma gayretinde oldukları bunu Allah'a yakınlaşma sebebi görenler de olmuştur. *“Hani Fuzuli*

Leyla ile Mecnun'u yazmış, Leyla'yı çok sevmiş kavuşamamış ama İlahî aşka kavuşmuş ya. Bizim bu çocuk isteği de bir nevî öyle bir şey." (11. katılımcı, 41 yaş).

"Bu durumu sorguladığınız zaman hiç Allah'a isyan ettiğiniz oldu mu?" diye yöneltilen soruya "isyan" kelimesinin oluşturduğu sorumluluktan dolayı kadınların tümünün temkinli davrandıkları görülmüş, katılımcıların 2'si (%16) hariç diğerleri 10 kişi (%83.3) isyan etmemeleri gerektiğini ama bu duruma istemeden de girilebildiğini doğrudan ifade etmiştir. *"Allah'ım neden bende de yok diyorsun. Sanki olması çok normalmiş gibi."* (2. katılımcı, 42 yaş). Kadınların hepsi bu isyanın o anın verdiği, yaşanan bir hata olduğunu söyleyerek Allah'a karşı çıkışların anlık olduğunu ama şu anları itibarıyla bunu doğru bulmadıklarını söylemektedirler. *"Neden diye sordum. Ayıp olmasın isyan ettim... Ama sonuç... Katlanıyorsun. Çünkü sana cevap veren yok."* (5. katılımcı, 46 yaş); *"...hani güzellikleri vererek evlat nasip ederek falan yani diyorum ben ne yaptım. Allah'ım sana bir şeylerin buna sebep olduğunu düşünüyorum bazen sonra ne kadar yanlış düşünceler bunlar diyorum herkesin hayatta farklı sınırları var."* (4. katılımcı, 32 yaş).

Katılımcıların bu soruya cevap verirken, durakladıkları da gözlemlenmiş, ihtiyatlı konuştukları, doğru kelimeler seçebilme konusunda dikkatli oldukları görülmüştür. Çünkü katılımcı kadınların hepsi inançlı olduklarını belirtmişler, bunu sorgulamanın da doğru olmadığını belirtmişlerdir. Ama yaşananları zayıflıklarına, üzüntülerine ya da şeytana bağlamışlar, bundan sonrasında pişmanlık duygusu ile tövbede bulduklarını dile getirmişlerdir. *"Çok içten dua ederim ağlayarak ben onu bilerek yapmadım şeytanin kandırması olduğunu biliyorum. Çevremdeki dostlarıma söyledim evet... Beni anlayamazsınız ama yanımda olun dedim... Tek başıma kaldığım zaman şeytan seninle çok uğraşır, beni tek başıma bırakmayın derdim."* (9. katılımcı, 35 yaş).

İnsan, ister fıtrî, ister biyolojik, isterse psikolojik sebeplerle olursa olsun inanmak ihtiyacı ve isteğinde olan bir varlık olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷ Bu onun doğasından gelen bir duygudur. İnanç ve iman, insanı endişe, şüphe,

⁴⁷ Y. Özakpınar, *İnsan inanan bir varlık*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s.9, 33; H. Peker, *Din psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003; A. Vergote, *Din, inanç ve inançsızlık*. Çev. Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.38-44.

kaygı korku gibi olumsuz ve tedirgin edici duygulardan uzaklaştırarak, bütüncül ve sarsılmaz bir güvene kavuşturmaktadır.⁴⁸ Buradan hareketle inançlı olduklarını söyleyen katılımcılara **“Allah’a inanmak bu tür durumlarda insana ne kazandırır ya da nasıl bir katkı sağlar?”** sorusu ile bu süreçte sorgulamalarına rağmen bundan destek alıp almadıkları anlaşılmak istenmiştir. 10 (% 83.3) katılımcı dışında diğerleri inançlarının güç verdiğini, sabır ve umutlarını artırdığını, hayatlarına bir anlam ve amaç verdiğini söylemiştir. *“Herhalde canıma kıyardım. Ama anlamsız, kimseye faydası olmayan, çevredeki bir ağacın bile nefes alıp verirken oksijen ürettiğini düşünürken kendimi hiçbir işe yaramayan insan olarak düşünüyorum. Demek ki benim yaşamam gereken bir şeyler var ki rabbim yaşıyor.”* (1. katılımcı, 32 yaş); *“Bazen öyle zamanlar oldu ki çok uzaklaştım. Öyle zamanlar oldu ki bazı şeyler vesile oldu çok yaklaştım. Neyin iyi neyin kötü olduğunu sonradan öğreniyorsunuz.”* (2. katılımcı, 42 yaş).

2 katılımcı (%16.6) ise inançlı olmanın belki de bu süreci daha da zorlaştırdığını düşündüğünü söylemişlerdir. Onlara göre insan inançlı olduğunda umudu artmakta, dua ettiğinde her şeyi yaratandan bir dilekte bulduklarını bunun cevaplanmamasının daha üzücü ve yıpratıcı olduğunu inançsız insan olsalardı bunu daha çabuk kabulleneceklerini beklentilerinin de çok olmayacağına belirtmişlerdir. *“Allah inancım olmasaydı çoktan vazgeçerdim yani hakikaten yoruldum. Allah inancı burda durdurucu faktör ben de. Allah korkusu doğrusu... Ama inançsız olsaydım o zaman daha rahat vazgeçip ya olursa olur olmazsa olmaz deyip hayatıma devam etmek daha kolay olabilirdi. Şimdi inançlı olduğum için sınavım bu benim deyip devam ediyorum.”* (4. katılımcı, 32 yaş); inançlı olmanın beklenti oluşturduğu için daha çok üzüleceğini düşüncesiyle *“Bence bunu inançsız insanlar daha çabuk atlatırlar. Takmazlar. İnançlı olan insanlar daha çok takarlar. Neden Allah bana vermiyor diye çok üzülür ve isyan ederler.”* (11. katılımcı, 41 yaş) demektedir.

⁴⁸ F. G. Cirhinlioğlu ve Ü. Ok (2010). “İnanç ve dünya görüşü biçimleri ile intihara yönelik tutum, depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler”. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 34(1), 1- 8.

d) Allah Tasavvurları

Allah tasavvuru, bireylerin zihninde oluşturduğu bir imge olarak, bireyin Allah'ı nasıl algılayıp/ nasıl gördüğü ile alakalıdır. Bu tasavvurda kitabî bilgi kadar kişinin kendine has özellikleri, yaşam olayları, yetiştiği çevre etkili olmaktadır. Allah tasavvuru kişinin Allah'a atfettiği özelliklerle psikolojik ve öznel bir değerlendirme olarak da ele alınabilecek kişinin Allah ile arasında kurduğu en hassas ve derin bir bağdır.⁴⁹ Burada katılımcılara yöneltilen "**Allah hakkındaki tasavvurunuz nedir?**" sorusuna verilen cevaplar şaşırtıcıdır ki 2 katılımcı (%16.6) dışında doğal olarak kendiliğinden iki bölüme ayrılmıştır. O iki katılımcıdan biri "vedud" kendi tanımlamasıyla "aşk" ismini öne çıkarmıştır. "*Vedut ismini çok severim. Günde muhakkak 500 defa da söylerim.*" (11. katılımcı, 41 yaş). Diğeri ise "Şafi", "Sabur" ve "Musavvir" isimlerini belirtmiştir.

Allah tasavvurlarını ona atfettikleri özellikler için katılımcıların ifadelerinde ortaya çıkan birinci grup 5 kişi (% 41.6) ilk olarak "merhametli bir Allah tasavvurunu" dile getirirken, ikinci grup ilk olarak 4 kişi (% 33) "güç ve kudrete sahip bir Allah tasavvurunu" ifade etmiştir. "Kudret" ismini öne çıkaranların onun mutlak gücünün ol ya da olma demesinin insanda bıraktığı acizliği vurgulamışlardır. "*İlk aklıma gelen güç, yaratıcılık... Ben yaratamıyorum. O yaratıyor... Akıl verdi güç verdi bunu kullanabiliyorum ama mesela çocuk konusunda ben ne yapabilirim. Burada ne karşına çıkıyor güç... Bu Allah'ın istediği... Böyle istemedi böyle yazmıyor. Dua ediyorum dualarım da kabul olmadı. Sonra diyorum ki dualarında kabul olmadığına göre demek ki çok da değerli değilsin.*" (5. katılımcı, 46 yaş); "*Güç ve rahmet... dilediğine dilediğini verebilecek güç ve rahmet...*" (7. katılımcı, 32 yaş).

Allah'ın isteği ve katkısı dışında hiçbir şeyin kabul olmaması, insanların yaşamları üzerindeki mutlak kontrolünün çökmesi, onlar için Allah ne karar verirse onun gerçekleşiyor olmasının derinden hissedilmesi, Allah'ın güç ve kudret ismini öne çıkardığını göstermektedir. İlk olarak merhamet ismini belirtenler Allah'ı yanında hissediyor, durumu sevgiyle anlamlandırıyor; kudret ismini öne çıkaranlar ise bunu ast üst ilişkisi olarak yansıtmış ki bu da Allah'ı

⁴⁹ A. U., Mehmedoğlu, *Tanrı'yı tasavvur etmek*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s.15.

yanlarında değil “ol” dememesinden dolayı Allah’ı yanlarında değil karşılarında tasavvur etmelerine sebep olmaktadır. “(Gülümseyerek ima ile) *valla işi gücü yok benimle uğraşılıyor diyorum. Ona yüklediğim en büyük sıfat bu... Allah’ım yeter artık dünyada başka insanlar da var biraz da onlarla uğraş diye.*” (4. katılımcı, 46 yaş); “*Ben yaratamıyorum. O yaratıyor... Akıl verdi güç verdi bunu kullanabiliyorum ama mesela çocuk konusunda ben ne yapabilirim. Burada ne karşına çıkıyor güç... Bu Allah’ın istediği... Böyle istemedi böyle yazmıyor. Dua ediyorum, dualarım da kabul olmadı.*” (5. katılımcı, 46 yaş)

Merhametli ismini öne çıkaranlar ise O’nun tarafından sevilme-yi/korunmayı ve O’ndan destek almayı, her şeyin onun mülkü olduğu vermediginde de kendi için hayır olacağına inanmaktadır. Genel olarak görüşme yapılan katılımcılar değerlendirildiğinde merhamet ismini öne çıkaran kadınların durumlarını daha kabullenmiş, daha olumlu bakmayı başaramış, hayra yormayı ve umutlarının daha çok olduğu, olumlu bir dinî başa çıkma sürecinde oldukları görülmüştür. Olumlu bir Tanrı tasavvuru manevî gelişime sağlıklı bir hayata daha çok katkı sunmaktadır.⁵⁰ Kudret ismini öne çıkaranların kafalarının daha karışık olduğu, sorgulamalarının daha derin olduğu, dualarının duyulmadığı ve görmezden gelindiği hissiyle kızgınlıklarının devam ettiği, olumsuz bir dinî başa çıkma süreci içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Burada bu araştırmanın ilginç tespitlerinden biri de görüşme yapılmış bütün katılımcı kadınların ortak özelliğinin hayata tutunmak için çok gayret ve azim göstermiş güçlü kadınlar olmalarıdır. Kimisi akademisyen, kimisi öğretmen kimisi psikolog olmuş fakat bu süreç içerisinde hayat hikâyeleri zorlu sınavlardan geçmiştir. Evlilikleri, iş hayatları, çocuklukları maddî manevî yoksunluklarından bahsetmelerinden bu sonuç çıkarılmıştır ki çalışma sonucu elde ettiklerinin farkındadırlar. Hatta bu sebepten dolayı ellerindeki kontrolün kayması ve çaresizlik duygusunu yoğun hissetmelerinin sebebini sorgulamaktadırlar. İlginçtir ki katılımcıların yarısı 6 kişi (%50) bu sıkıntının kendi enani-

⁵⁰ Mehmedoğlu, a.g.e., s. 42; A. Yapıcı, “Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (7-8), 2004, s. 170-171.

yeterine, her şeyi yapabilir gibi kapıldıkları gurura da bağlı olarak başlarına gelebileceğini düşünmektedir. Başarılar tatmış olmaları, başarısızlıkla karşılaşmalarına zemin oluşturmuş verilen nimetler verilmeyen bir nimetle onları imtihan sürecine var eden gücü de karşılıklarına getirebilmektedir. Bu modern insanı her şeyi başarabilmek için bütün güce sahip olmadığı gerçeğiyle yüze getirmektedir. Kadınların %25'inin (3 kişi) çocuksuzluk durumunu, Allah'ın kullarına acizliklerini hissederek, "en kudretli olan"ın kim olduğuna dair bir hatırlatma olarak ifade etmeleri de Allah tasavvurunda elde edilen bu bilgiyle örtüşmektedir.

"Öncesinde hep yaşadığımız şeyler hep atıyorum yani sınava çalışmak gibi beş gün sabahlarsam çalışırsam yaparım. Benimle ucundan bağlantılı olan şeylerdi. Dedim ya az önce hani bak sana bi dert vereyim ki o zaman anla diye. Sanki böyle resmen, ya bunu düşündüğüm zaman hep size dürüstçe söyleyim bunu çok irdelemeyi sevmiyorum ben çünkü irdelediğim zaman inançla inançsızlık o kadar yakın şeyler ki birbirine öteki tarafa kaymaktan çok korkuyorum... Kalp atışımı duycaz eve geldik pat kanama oldu ortada hiç bişey yokken düşün yaptım gecesinde. Ertesi gün doktora gidiyorum düştü mü diyorum evet düştü. Rabbim sağolsun ne diyeyim yani. Ağlıyor muyum evet deli gibi ağlıyorum. Yıkılıyor muyum evet ölümden daha beter ama ne yapayım. Hani deyin ki bana tırnağınla şurayı kazı olcak, tırnaklarımla kazayım. Ama burada ne yapabilirsiniz..." (4. katılımcı, 32 yaş)

"Çocuk, benim hayatımdaki isteyip elde edemediğim en büyük olguydu diyebilirim. Ben bugüne kadar kafama ne koyduysam yapmış, başarmış, bir şekilde elde etmiş biriydim... Okulum konusunda, okuldaki başarılarım konusunda, eşim konusunda, eşimle evleneceğim dedim öyle oldu. Birçok zorluk yaşadım ailemle bu konuda. Kafama koyduğum her şeyi ben iyi kötü uğraşırım gece gündüz didinirim elde ederim. Bence Allah benim nefsimi burda biraz terbiye etmek için bunu yaşadım diye düşünüyorum. Bu sefer olmayacak hemen dedi bana. İstesene de olmayacak. Beklemeyi öğreneceksin. Ve beklemeyi öğretti bana." (7. katılımcı, 32 yaş)

"Her şeye o karar veriyor. Sen nesin ki... Cezalandırma olarak düşünmedim. Öyle bir suçlama da bulunmadım. Hani niye ben dediğim oldu. Şuna karar verdim. Sevilmiyordum... (durakladı gözleri doldu ve ağlamaya başladı) gerçek isteyeşle-

rimin olmadığından anladım bunu. Önemi olmayan şeyler oluyor. Çok istediğim şeyler olmuyor. Bir ara çok inandım gerçekten beni sevdiğine... Bu sevgiyi gösteriyordu ama bu kadar severken de vermeyebiliyor. Anne misali çocuğuna karşı... Hani hem sever hem döver misali..." (5. katılımcı, 46 yaş)

e) Dua ve Umut/suzluk

İnsanın algıladığı dünyanın ötesinde gerçekliğe sahip bulunan şeylerle bir ilişki içinde olması aslında başlı başına güven, yakınlaşma, umut, bağlanma ve anlamla açıklanabilecek bir olaydır. ⁵¹ Yaşanan durumun maddî manevî zorluklarıyla eş değer olarak umutsuzluk, öz saygının azalması, kendini değersiz, çaresiz, suçlu, işe yaramaz hissetme ve hayal kırıklığı da derin olabilmektedir. ⁵² *"Biz ilk tüp bebeğe falan başladığımız zaman ailem çok daha olayın farkında bile değillerdi... Şimdi eşim de bu beşinciden itibaren bizim çocuğumuz olmayacak sanırım diyor."* (4. katılımcı, 32 yaş).

Umudun ve umutsuzluğun sırt sırta verdiği bir yaşam tecrübesinin içinde kadınların hepsi bu umutsuzluğu sarsıcı bir şekilde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. *"Ümidimi yitirdim. Dedim olmayacak artık. Benim çocuğum olmayacak bizim çocuğumuz olmayacak. Hemşire dedi ki gözünüz aydın hayırlı olsun. Ama çok sıradan bir şekilde söyledi. Ben dedim başka bir şey kastediyor herhalde. Çünkü ben hamile olamam diye düşünüyordum. Çünkü 5. denemem idi. Hep olumsuz..."* (3. katılımcı, 33 yaş). Fakat olacağına dair inançları örselense de o dönemde yaşadıkları umutsuzluğu umuda ve mucizeye dönüşebileceğine dair direnç ve azimleri tekrar bir inanca da dönüşebilmektedir: *"Tüp bebeği yaptım olmadı o negatif sonucu aldığım an, hem ağlıyorum hem diyorum ki biz bi daha ne zaman denicez. Kaybetmek yok... Ucunda evlat var... Ya tutarsa!"* (9. katılımcı, 35 yaş).

İlginç bir bulgu ki katılımcılardan 3'ü (%25) özellikle rüyalardan, rüyaların onlara verdiği inanç ve ümitten bahsetmiştir. İki çocuk sahibi olacağını ona rüyasında gösterildiğini ve oradaki gibi cinsiyeti ve zamanı konusunda

⁵¹ G. Keskin, A. B. Gümüş, "İnfertilite: Umutsuzluk perspektifinden bir inceleme", *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2014, 5(1), s.14; H. Kayıklık, "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe", *AÜİFD*, XLVI (2005), sayı I, s. 153.

⁵² Cirhinlioğlu ve Ok, a.g.m., s.6.

rüyalarının doğrulandığını, bir kişi ise rüyasında olmayacağına yordduğu keskin bir rüyasından bahsederek bunu kabullendiğini anlatmıştır. *“Rüyamda bir dinî sohbet içindeydim bir kadın benim sırtımı sıvazladı ve şubatta sana yükleyecekler dedi. Ben bundan irkildim “Ya nolursunuz bana bir şey yüklemesinler.” diyorum. Kadın da korkma evladım dedi sana erkek bir evlat yükleyecekler dedi.”* (10. katılımcı, 40 yaş) diye anlattıktan sonra o zaman diliminde çocuğu olduğundan bahsetmiştir. Diğer bir katılımcı ise umudunun artmasını hiç unutamadığı bir rüyaya bağlamaktadır: *“Bir rüya gördüm yeni evliyim. Hz. Zekeriya’yı rüyamda gördüm işte benim çocuğumun olmayacağını bilmiyorum... Daha gitmemişiz doktora. Hz. Zekeriya’nın mezarlığına gidiyorum oradan Hz. Zekeriya kalkıyor oturuyor ben de ona elimi sürüyorum diyorum ki benim bir evladım olsun hani bi dilek dilerler ya ondan sonra iste rüyamdan kalkıyorum... O zaman onun bi yüz sene sonra bi evlat sahibi olduğunu da bilmiyordum. Dedim Allah bana bir yol gösterdiyse bir gün inanıyorum ki çocuğum olacak. Bu inançla yaşıyorum.”* (9. katılımcı, 35 yaş)

Katılımcılara **“dua edip etmedikleri ve duanın gücüne inanıp inanmadıkları”** sorulmuş, katılan kadınların hepsi dikkat çeken bir birlik içinde çocuk isteklerinin dışında her dualarının kabul olduğunu vurgulayarak ifade etmişlerdir. Katılımcılarımız arasında özellikle tedavi sonrasında çocuk sahibi olanlar bu yaşadıklarını duanın gücüne bağlamaktadırlar. *“Allah’ım hayırlı, sağlıklı, sıhhatli evlatlar nasip et. Evlatlar derdim hep hiç evlat demezdim. İkiizlerim oldu. Artık dualarımı değiştirmem lazım. Çocuklarıma sağlık, sıhhat ver demem lazım.”* (3. katılımcı, 33 yaş).

Kadınlara yaptıkları dualarını sorduğumuzda çocukla ilgili olarak eğer olacaksa iyi bir insan olması ya da bu dünyada olmayacaksa da ahirette bu duyguyu yaşamaya yönelik olduğunu söylemişlerdir. *“Allah’ım bana rüyamda göster. Evladımı göster bu dünyada göremeyeceksem ahiretteki evladımı göreyim.”* (9. katılımcı, 35 yaş); *“Cennete gidersem, ki umudum var. Rabbime diyeceğim ki “Rabbim ben ilk önce anne olmak istiyorum.”* (11. katılımcı, 41 yaş). Kendi dualarını aktaran katılımcıların ifadelerinde ilk denemelerinde bir çocukları olması için dua ettiklerini ama daha sonraki denemelerde bu dualarını hayırlı bir evlat şeklinde duaya dönüştürdüklerini de hususiyetle altını çizmektedirler. Tüp bebek yön-

temiyle önce üçüzleri olup, annenin ve çocukların sağlığının tehdit altında olması nedeniyle birinden vazgeçmek durumunda bırakılan katılımcı, hamileliğinin beş buçuk ayında kaybettiği bebeklerinin arkasından yaptığı duayı şöyle ifade etmektedir. *“Siz doğum yaptığımız da biliyorsunuz ki ölecekler. Yan taraftaki doğumhaneden çığlık alkış sesleri geliyor. Yani en zor sınav ya onun için sadece bunun için dua ediyorum. Rabbim kimseyi evlatsızlıkla en önemlisi de evlat acısıyla sınama.”* (4. katılımcı, 32 yaş)

Katılımcı kadınların hepsinin kendi duaları kadar onların için yakın çevrelerinden yapılan dualara da büyük değer ve önem verdikleri görülmektedir. Durumunu anlattıkları kişilerden ya da izhar ettiyse herkesten dua istediklerini belirtmişlerdir. **“Duasını önemsedığınız, üzerinizde hissettiğiniz kişiler var mı?”** sorusuna da bu çerçevede *“Babama derdim senin duan cennet kapısı gibi... Peygamber duası gibi... Nolar dua et.”* (2. katılımcı, 42 yaş) şeklinde babası, annesi *“Annem.. anne duasının kabul olacağına dair hep bir düşüncem vardır. Anne duasını almak önemlidir derler. Annemin duasına inanırım.”* (8. katılımcı, 38 yaş), ya da bir yakın dostunu *“Sayamayacağım kadar çok insanın duasını aldım. Ben de sürekli onlar için dua ettim.”* (10. katılımcı, 40 yaş) söyleyenler olmuştur.

Dua inanan kişinin Yaratıcı'yla konuşması, hayatın bütün acı ve sıkıntılarına karşı samimi bir şekilde destek istemesidir. Kişi buradan aldığı güçle iyimser ve umutlu bir bakış açısı edinip hayata ve insanlara daha olumlu bakabilmeyi sağlamaktadır.⁵³ Fakat katılımcılardan 3'ü (%25'i) normal zamanlara göre zor zamanlarda dua etme sıklığının artmasının O'na karşı bir riyakârlık olacağı da düşüncesindedir. Bir şey istemek için ona yaklaşıyor görünmekten imtina etmektedirler. *“Ben şey taraftarı değilim. Böyle Allah'a işin düştüğü zaman dua eden, işin düştüğü zaman onu zikreden, işin düştüğü zaman onu hatırlayan bir kul olmak istemiyorum.”* (2. katılımcı, 42 yaş); *“Zor zamanlarımızda Allah'ı anıyoruz daha çok hani iyi günlerimizde Rabbim çok şükür deyip geçiyoruz. Ama yalvarma yakarma hep zor zamanlarımızda oluyor ve ben de geriye dönüp baktığımda sağolsun Rabbim'e onu unutmama hiç fırsat vermedi.”* (4. katılımcı, 32 yaş). Buradan

⁵³ Domar ve diğ., 2005; N. Kimter, “Dini inanç, ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi üzerine”, *Gençlik, Din ve Değerler*, (Ed. Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, İstanbul, 2006, s.206.

kadınların inançları, umutları ve Allah'a olan yaklaşımları açısından tüp bebek tedavi süreci gibi zorlu bir hayat mücadelesinin içsel manevî bir sorgulama sürecine de dönüştüğünü göstermektedir.

Umdun umutsuzlukla sırt sırta olduğu düşünülürse katılımcılara “**umutsuzluğa düşüp/düşmedikleri ve mucizelere inanıp/inanmadıkları**” sorulmuş, kadınların umut etme durumu ve aynı zamanda inançları anlaşılacak istenmiştir. Umut ve inanç arasında yakın bir ilişkinin varlığı çok kez görülmüştür. Vergote'nun⁵⁴ da dediği üzere inanan insan, kendisini çevreleyen ve kaosa sürükleyen tutku ve arzuları, ortaya çıkan kötülük ve bozulmuşlukları, iyilik için gösterdiği gayretler ve ilahi bir gücün bu gayretlere verdiği destekle yenilebileceğine olan güvenle yani umutla yaşar. Bu sebeple katılımcıların 7'si (%53'ü) umudunu yitirmediğini mucizelere inandığını söylerken, 3'ü (%25'i) mucizelere inandığını ama kendisinin başına geleceğine inanmadığını söylemektedir.

“Mucizelere inanmıyorum. Pek mucizeyle de karşılaşmadım. Bana göre değil hayal gibi geliyor.” (2. katılımcı, 42 yaş); *“İnanıyorum ama beni bulacağıma inanmıyorum. Hayatıma ilahi dokunuşlar oldu ama bunda olmayacak...”* (5. katılımcı, 46 yaş) diyerek mucizelere inansa bile yaşının ileri olmasından dolayı bu kez de olursa eğer aralarındaki yaş farkının ne olacağını sorguladığını belirtmekte, cümlesinin sonunu da şöyle bitirmektedir *“... bu yüzden de olmayabilir diye Allah'ı haklı çıkarmaya çalışıyorum.”* Buna rağmen henüz çocuk sahibi olamayan bir kadın da umudunu yitirmediğini *“Umut hep vardı... Mucize de var yaradan nasip etsin yeter ki... O desin... Kun fe yekun... Ol desin mucize insanın içinde...”* (6. katılımcı, 36 yaş) şeklinde belirtirken bu mucizeye tanıklık eden, diğer katılımcı bunun huşu içerisinde olarak şöyle demektedir *“Mucizelere inanıyorum. Allah'ın seodiği kuluna bazı şeyleri olmadık zamanda lütfedebileceğine inanıyorum. Allah'ın büyüklüğüdür o yüceliğidir.”* (7. katılımcı, 32 yaş).

⁵⁴ Vergote, a.g.e., s. 214-215.

f) Şükür (Nimet Farkındalığı)

Bir şeyi çok isteyip de ona sahip olamamak “yokluk”, bir şeyin fazlasına sahip olunduğunda bunun farkındalığına sahip olma ise insanda “bolluk” bilincini getirmektedir. Şükür dinî bir duygu/davranış/ başa çıkma tarzı olduğu kadar psikolojik ve manevî açıdan da insana hayatındaki iyi olan şeylerin farkındalığını gösteren, kişiye olumlu bir yaşam enerjisi ve iyimser bir tutum kazandıran bir yaşam tarzıdır.⁵⁵ Katılımcılara **“Hayatınızı bir muhasebe etmeniz, sahip olduklarınız mı yoksa sahip olmadıklarınız mı daha çok? Kendinizi şükreden bir insan olarak tanımlayabilir misiniz?”** sorusu yöneltilerek yaşama ve Allah’ın verdiği nimetlere bakışı çocuk sahibi olmama durumundan etkilenip etkilenmediği incelenmiştir.

Katılımcıların hepsi sahip olduklarının çok olduğu ve şükretmeleri gerektiği konusunda ve şükretmeyi kâfi derecede yapıp yapmadıkları konusundaki tereddütte hemfikirdirler. *“Sahip olduklarım daha çok... Şöyle ben genelde şuyum da olsun dediğim şey evlattır. Çok şükür en çok evliliğime şükrediyorum.”* (3. katılımcı, 33 yaş); *“Şükrediyorum... Ama yeterli mi diye düşündüğüm oluyor. Kıymetini biliyorum her şeyin çünkü kendim kazandığım için... Şükreden insanların dilinde oluyor ben çok dilde kullanmıyorum o sebepten...”* (5. katılımcı, 46 yaş). Sadece bir kişi bu soruya “olmadıklarım” şeklinde cevap vermiştir ki o da maddî imkânlarının gerçekten iyi olduğu bir hayat standardına sahip olduğunu ama *“bunlar benim umurumda değil. Anlatabiliyor muyum? Ben bunlarla mutlu olmayacağım. Ben belki çocuğum olsa mutlu olacaktım. En çok istediğim şeylerle sınıdım.”* (9. katılımcı, 35 yaş).

Doğrudan elinde olanlara farkındalık ve şükür geliştirdiklerini söyleyen kişiler mukayeseli düşünce içerisinde (kendisine göre altta veya üstte olana bakarak), yaşadıkları olumsuzluk durumla başa çıkma yoluna da gidebilmektedirler. Fakat bu karşılaştırmalı yöntem bazı durumlarda insanın psikolojik sağlığını dengelemek yerine haset duygusunu ortaya çıkarabilmekte yaşam memnuniyetini olumsuz etkileyebilmektedir.⁵⁶ **“Çevrenizde doğum yapan ya**

⁵⁵ G. Göcen, *Pozitif psikolojiden din psikolojisine köprü: Şükür*, 2012, Dem Yayınları, İstanbul, s.108-113.

⁵⁶ Göcen, a.g.e., s. 128-138.

da çocuk sahibi olan insanlar gördüğünüzde ne hissedersiniz? Bu hislerinizden yola çıkarak hiç Allah'ın adaletini sorguladığınız oldu mu?" diye sorulan soruyu katılımcıların hepsi evet diye cevaplarırken, hemen arkasından bu duygunun iyi olmadığını bilmenin, bu duygunun yaşanmasına çoğunlukla engel olamadıklarından bahsetmişlerdir. Arkadaşlarının, aile yakınlarının doğum haberleri onları bir yandan sevindirmekte, bir yandan da bir burukluk oluşturmaktadır. Kıskançlık, kavramını kullanmak ve ifade etmekten imtina eden katılımcılar bunun bir özlem, istek olduğu ifadesini özellikle vurgulamışlardır.

"...karşıdan bir kadın geliyor hamile. Ama sen o tedaviden çıkmışsın canım yanmış... Kadına kızdım ama kadının ne suçu var ki yani kimsekin suçu yok aslında yani ama o an onu düşünemiyorsunuz." (2. katılımcı, 42 yaş); *"Oldu aslında... (ağlamaya başladı... ağlamadan anlatamıycam dedi ve isterseniz ara verebiliriz dedim fakat devam etmek istedi) Aslında dualarımda "Allah'ım şuna ver ondan sonra bana vereceksen ver. Yeter ki onların da olsun. Ama artık düşüncelerin dışında senin elin boş kalıp da gerekli gereksiz hamilelikler duyduğumda çok kötü oldum."*(5. katılımcı, 46 yaş). Burada "gereksiz hamilelikler" cümlesi bir yargı olarak dikkat çekmektedir. Bir katılımcı yakın akrabalarından birinin gayri meşru bir çocuğu olduğunda kendi durumu ve imkânlarını düşünerek bunu sorguladığını, bir diğeri aynı gün sağır ve dilsiz olan eltesinin doğum onun ise düşük yaptığında bunu sorguladığını belirtmiştir.

Bu duydukları hislerden dolayı üzünlük de duymakta ve bunun sebebi sağlıklı düşünememeye bağlamaktadırlar. Bebek mevlitleri, bebek kıyafet mağazaları, televizyondaki reklamlar, arkadaş çevresinde düzenlenen doğum günü partileri ve diğer bebek ve çocuk temelli tören ve sosyal etkinlikler mevcut durumun acısını derinleştirebilmekte asosyal bir konuma kadınları itebilmektedir. 3 kadın (%25) yakın çevresindeki akraba ve arkadaşlarının anlayışsızlığından ve bilerek can yaktığını düşündüklerini ifade ederken, 7 kadın (%58'i) bu durumu anlayışla karşılayarak onlara destek olduklarından bahsetmişlerdir. *"En son bebek mevlitlerine gitmiyordum."* (8. katılımcı, 38 yaş). *"İşim için, sokakta yaşamadığım için her şeyden önemlisi bir ailem olduğu için. Yani yeğenime benim adımın verilmesi... Daha ben hayattayken... Koymayın dedim benimle aynı"*

kaderi yaşamamın.” (1. katılımcı, 32 yaş). Buna karşın yine de katılımcıların çoğu bu duygunun verdiği üzüntünün kimse tarafından yaşanmaması konusunda hemfikir olmuşlar, hislerinin ardından empatinin geldiğini belirtmişlerdir. “... olmaması bana çok koymuştu. Hiç kimsenin o şekilde bi sıkıntı yaşamamasını istemem.” (12. katılımcı, 26 yaş).

Yine katılımcıların bu süreç içerisindeki umutlarını beklentilerini, şükürlerini ölçmek için **“Bugün hamile olduğunuzu öğrenseydiniz ne yapardınız?”**, çocuk sahibi olanlara da **“Hamile olduğunuzda ve çocuğunuzu kucağınıza aldığınızda ne hissettiniz?”** diye sorulmuş, katılımcıların hepsi büyük sevinç duyacaklarını/duydıklarını ve şükredeceklerini/ şükrettiklerini söylemişlerdir. Buna karşın buna inanmakta zorlananlar da vardır. *“Mucize varmış derim. Çok öyle olabilecek gözüyle bakmıyorum. Hayâli bile kurulamayan hayâl...”* (4. katılımcı, 32 yaş); *“Çocuğumu kucağıma aldığımında belki yüz kere sormuşum hatırlamıyorum gerçekten bu benim çocuğum mu diye.”* (10. katılımcı, 40 yaş).

Bu süreç sonucunda çocuğunu kucağına alan kadınlar, sevinç ve mutluluklarını Allah ile paylaşmak istedikleri için şükretmek için birtakım dinî uygulamalarda bulduklarını belirtmişlerdir. Kadınların olmasının ya da olmasının da O’ndan gelen hayırlı bir şey olarak yorumlamışlardır. Şükür başlığı altında bu sebeple bu tedavi sonucunda bebek sahibi olan kadınlara bu sevinç ve şükür için herhangi bir dinî uygulamada bulunup bulunmadıkları sorulmuştur. Tüp bebek tedavisinden sonra bebek sahibi olan kadınlar (5 kişi %41), Akika kurbanları, *“İkizlerim doğduğunda ise şükürün tavan yaptığı bir noktaydı herhalde... Hastanelerde yattıktan sonra ondan sonra akika kurban kestik ve adak kurban kestik.”* (3. katılımcı, 33 yaş); şükür secdeleri *“Benim en büyük adağım öğrendiğim yerde secdeye kapanmaktı. Ve onu yaptım. Öğrendiğim yerde secdeye kapanmıştım.”* (7. katılımcı, 32 yaş) adanan oruçlar, okutulan mevlit ve Kur’an tilavetleri, dağıtılan sadakalar *“Dokuz ay boyunca bir iki defa hayır kurumları tarafından kurban kesildi. Benim adıma kurban ve oruç adayan arkadaşlar ve dostlarım oldu. Bebeğim olduktan sonra benim için adanmış oruç ve kurbanlar oldu. Babam canını acıtan miktarda yanı büyük bir miktarda sadakada bulundu.”* (10. katılımcı, 40 yaş) gibi uygulamalardan bahsetmişlerdir. Özellikle çocuk sahibi olduktan sonra bu nimete

şükürlerinin yeterliliğini sorguladıklarını da belirtmişlerdir: *“Ben mükemmel olamayacağım için şükürlerim de mükemmel değildir. Eksik kalıyordur. Bir kul olarak ne kadar şükredebilirim ki Allah’a... Bin şükür de desem her dakika şükretsem de sanki tamamlanmayacak bir miktar var.”* (7. katılımcı, 32 yaş).

g) Algıladıkları Sosyal Destek – Eş, Aile ve Arkadaş Çevresiyle İlişkileri

Bir aile olmanın istek ve ihtiyacıyla başlanan bir tedavi süreci olan bu zaman diliminde en fazla yükü kadınlar kaldırıyor olsa da bu bir en küçük haliyle bir o çekirdek ailenin daha sonrasında onu da içine alan anneanne, babaanne, dede dayı halanın olduğu diğer ikinci halkanın ve daha genişleyerek arkadaş, tanıdık ve en sonunda toplumun bir meselesi olarak ele alınabilir. Bu haliyle hem evlilik hayatını hem de geniş olarak aile sonrasında toplum yaşantısını etkileyen bir yaşam olayıdır. Bu sebeple katılımcılara **“Kendinizi hiç yalnız hissettiniz mi? Size eşiniz aileniz ve arkadaşlarınız tarafından verilen desteği nasıl değerlendiriyorsunuz?”** sorusu yönlendirilmiş, katılımcıların hepsi bütün tedavi ve hastane süreçlerinin kadın bedeni üzerinde gerçekleşmesinden dolayı bu etapların bir başkası tarafından birebir kesinlikle empati edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁷ *“Ne kadar çok destek olursa da... İnsan kendini yalnız hissediyor her şey sizin bedeninizde oluyor.”* (5. katılımcı, 46 yaş) Kendilerini desteklenmelerine karşın yalnız hissettiği zamanlar olduğunu söylemişler 4 kişidir (% 33) ki Kavlak ve Saruhan⁵⁸ da infertil kadınların yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğunu belirlemiştir.

Tüp bebek tedavi süreci kişilerin evlilik tatmini ve uyumunu da etkilemekte, eşlerin ya dayanışmasını ya da iletişimsizliğini artırabilmektedir. Katılımcılarımızdan 3’ü (%25’i) eşlerinin desteği olmasına rağmen bunu yeterli bulmazken, *“Şu anda mesela kendisine de söylüyorum şuanda bi şansım olsa seninle asla evlenmem asla... Çünkü ben çok sorgularım kendimi. Onun kendini sorgula-*

⁵⁷ R. L. Roudsari ve diğ., “A qualitative inquiry into the mediating role of religion and spirituality in adjusting marital relationships of infertile women”. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 2013, 1(1), s.40.

⁵⁸ O. Kavlak ve A. Saruhan, “İnfertil kadınlarda yalnızlık düzeyi ve bunu etkileyen faktörlerin incelenmesi”, *Ege Tıp Dergisi*, 2002, 41 (4), s.232.

madığımı düşünüyorum. İyileştirmek adına bi şey yapmadı mesela çocuklarını kaybetmesi onun için bi dönüm noktası olmalıydı.” (4. katılımcı, 32 yaş), diğer 9 kişi (%75) eşlerinin kendilerine olan sevgisi ve desteğinden mutlu ve memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Hatta katılımcılardan biri eşine çocuk veremediği için boşandığını ama eşinin ondan vazgeçmediğini bir süre ayrı kaldıktan sonra yine evlendiklerini anlattıktan sonra şöyle demektedir: “Eşimi baba edemediğim için üzülüm. O benden daha kötü atlatıyor psikolojik olarak. Benim sadece vücudum, onun ruhu çok kötü oluyor.” (1. katılımcı, 32 yaş). Burada araştırmamıza katılan kadınların genel olarak eş aile desteğinden memnun olduklarını, yalnızlık hissetmelerine karşın bunun sadece sosyal desteğin olmamasından kaynaklı bir yalnızlık değil de kendi yaşadıkları sürecin onların bedeni ve ruhunu etkilemesinden kaynaklı olduğunu ifade ettikleri görülmüş ve gözlemlenmiştir.

Katılımcıların kendi iç dünyasındaki kabullenme hallolsa da onları daha fazlasıyla üzen şey ikinci etapta bu süreci yaşayan ve sevgileriyle destek olan eşlerine bir çocuk verememek olmaktadır. Tıbbi açıdan olmama nedeni kendisinde olmasa da eşler bu konuda bir seçim yapmış olmakta ve onunla yaşamayı seçmiş olmaktadır. “Eşime bu en son ki tedaviden sonra dedim ki... Ben Allah'tan seni dilemiştim. Bak Allah ben seni çok istediğim için seni bana verdi. Belki çocuk o kadar önemli değil dedim. Belki de birinden biri nasip değildi ama bak ben seni seçiyorum. Çocuğu yine seçmem yine seni seçerdim...” (2. katılımcı, 42 yaş); “Kendim için üzülüyorum ama daha çok eşim için üzülüyorum. Benim için sen önemlisin dedi benim için yetti bu zaten. Ben ona teklif bile yaptım. Çocuk istiyorsan boşanabiliriz dedim o da ben seni istiyorum dedi. O da ayrı yaralıyor hem onure ediyor.” (5. katılımcı, 46 yaş).

Kadınların eşleri hariç diğer sosyal çevrelerden destek almakta zorluk yaşamaları çocuk sahibi olamama nedeniyle yetersizlik ve değersizlik duygusunu yaşatan ya da hissettiren sosyal baskıya maruz kalmaları mümkün olabilmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalarda da kadınlar, kendilerine çocukla ilgili çevreden sorulan sorularla yıprandıklarını, suçluluk hissettiklerini, yaşlılarının çocuklu olmalarından rahatsız olduklarını, dışlandıklarını, boşanma veya kuma ile tehdit edildiklerini ifade etmişlerdir.⁵⁹ Örneğin Ürdünlü

⁵⁹ Koçyiğit, a.g.m, s.31.

ve Kuveytli müslüman kadınlarla yapılan araştırmalarda, infertil kadınların özellikle sosyal damgalamadaki çocuksuzluk ifadesi ve yaklaşımından dolayı ciddi sosyal ve duygusal sıkıntı içine girip hırpalandıkları tespit edilmiştir.⁶⁰ Bu araştırmadaki kadınların çoğu olmasa da ya da dillendirmese de 4'ü (%33'ü) sorun oluşturan aile üyelerinden ve yakınlarından da bahsetmişlerdir.

“Çok üzüldüğüm konulardan biri aslında kayınbabamı, kayınvalidemi hiçbir zaman için belki de çocuklarını göremeyecekler... Çocuk konusunu hiçbir zaman yansıtmadılar. Ağlasalar da gizli ağlıyorlar. Yakalılıyorsunuz, kötü oluyorsunuz.” (1. katılımcı, 32 yaş); diyen katılımcı özellikle eşinin ailesinden destek alırken, doğurganlığın kadının değerini ve varlık sebebini oluşturduğunu düşünen soy endişesiyle kadına daha çok yüklenen olumsuz yaşantı ve hissiyatlar geçiren kadınlar da olmaktadır. *“... ama eğer çocuğumuzun olmayacağı benden yana ortaya çıksaydı eşim de bunu kabul etti ayrılmanız için başımın etini yerlerdi dedi.”* (4. katılımcı, 32 yaş); *“Ben evlendim. Bir iki ay sonra kayınvalidem anneme telefon açtı kızımı doktora götür bunun çocuğu olmuyor... Kayınvalidem kızınızın yumurtaları tembeldir demiş. Teşhisi de koymuş. Doktora gittim dedi hiç bir şeyin yok. Eşimin sonucunu götürürnce doktor bana dedi ki bence sen bu kocayı bırak. Yol yakınken... O zaman daha bir şey diyemediler...”* (9. katılımcı, 35 yaş)

Kadınların destek almadaki en büyük sıkıntılardan biri de şüphesiz konunun konuşulması konusundaki tercihlerdir. Mahremiyet içermesi, kişinin bireysel özelliklerini içermesi, sosyal / kültürel / dinî yapılar normlar gereği hem kadınlar hem de erkekler bu sürecin konuşulmaması yönünde eğilim göstermektedirler. İlk deneme ile daha sonraki denemeler arasında da yaşam tecrübesi dolayısıyla ifade etme isteği ve rahatlığı arasında çift yönlü ilişki görülebilmektedir. Araştırmamızdaki kadınların 10'u (%83'ü) bu konuyu çevresiyile paylaşmayı istememekte hatta özel bir çaba ile saklamaya çalışmakta *“Benden çok üzülüyorlar. Öyle olunca onları teselli etmek durumunda kalıyorum. Ben gizli gizli ağladım. Onlar açıkça ağladılar onları teselli etmek durumunda kaldım.”* (8. katılımcı, 38 yaş) diyerek; çok azı 3'ü (%25'i) ise bunu diğer insanlarla paylaşmayı iste-

⁶⁰ Obeidat ve diğ., a.g.m., s.6; A. Fido ve M. A. Zahid, “Coping with infertility among Kuwaiti women: Cultural perspectives”, *International Journal of Social Psychiatry*, 2004, 50(4), s. 295-298.

mektedir. “...Çevremdeki insanlara üzüntümü anlattığım zaman negatif düşünüyolar beni. Aslında anlatıyorum ki... İnsanları sıkmak değil amacım. Farklı dertler olduğunu farklı imtihanlar olduğunu insanlar birbirine anlatsın istiyorum.” (1. katılımcı, 32 yaş) diyerek bu durumu açıkça konuşmasını ayrıca duaya da bağlamaktadır. “anlatıyorum ki... belki biri dua eder ve onun duası kabul olur... kimbilir...” (1. katılımcı, 32 yaş).

Bir kısmı da konuşmamasını özel hayatlarının ihlâl edilmesi olarak, mahremiyet içeren bir konu olmasına bağlamaktadır. “... herkesin mahremiyetinde yaşadığımı siz alenen konuşmak durumunda kalabiliyorsunuz o sebepten söylemek istemedim.” (10. katılımcı, 40 yaş). Katılımcılara anlatmamalarının sebebi sorulduğunda ayrıca “insanların acımasızlığı, anlayışsızlığı, ya da ailenin de içinde olduğu yakınlarını üzmemek ve hayal kırıklığına uğratmamak ve bunun kendilerine bir eksiklik duygusu vermesi”ni de belirtmişlerdir. “Hiç kimse konuşmak istemiyor, insanlar bunu bir eksiklik veya hata olarak görüyor ama bu benim bir eksikğim ya da bir hatam değil bence.” (11. katılımcı, 41 yaş).

h) Kader ve Tevekkül Yaklaşımları

Toplumumuzda kader konusu bazı yönleriyle tartışılmakta olan bir konudur. Kitabî olan ile halk nezdindeki popüler kültür içerisinde tanımlanan haliyle kader, birçok anlama tarzı, hal ve tecrübeyle karşımıza çıkabilmektedir. Kader tanım/anlayış ve yaşantılarının farklı farklı olmasında bireysel faktörler ve kişilerin yaşadığı yaşam durumunun zorluğu özellikle ciddi başa çıkma süreçleri de etkin rol alabilmektedir.⁶¹ Çocuk sahibi olma sürecinde başarısız denemeler ve meşakkatli süreçler geçiren kadınların da bu esnada bunlarla başa çıkabilmesi için dayandığı dinî referans noktalarından biri de inanç olarak kader ve tevekkül inancı olmaktadır. “Mecburen inanır. Müslüman olarak da inancımız bu... Seçme şansımız bize ait olduğu için de seçeneklerini seçebilir bu da insana seçme hakkını veriyor. O yüzden insanın elinde olan şeyler var. Kaderini değiştiremediğinde kabulleniyorsun...”(5. katılımcı, 46 yaş)

⁶¹ Faruk Karaca, “Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma (Farklı Kader Algılarının Psikoterapik Değeri Üzerine)”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2006, 19(3), s.489.

Katılımcıların hepsi yaşadıkları bu durumu kader olarak değerlendirmektedir. Onlar için çocuklarının olması veya olmaması da O'nun takdirine bağlıdır. *"Bu alınma yazılmış bir kaderimdi. Kabullenip Allah'a sığınıp Allah'tan yardım istemek. Allah'tan istemeyi bırakmamalıyız. Ben mesela çocuğumun olmayacağı kabul ettim ama Allah'tan istemeye devam ediyorum."* (1. katılımcı, 32 yaş). Burada kadınların Allah'ın iradesine teslim oldukları, ama Allah'tan da umutlarını kesmek istemedikleri görülmektedir. *"Nasibinde yoksa gönülden tevekkül etmen lazım. Tevekkül Allah'ım her şey senden geldi. Benim kabulümdür demektir. Ama gerçekten gönülden diyebilmek"* (2. katılımcı, 42 yaş); *"...verirse Allah verecek vermezse de... Ben rahatım görevimi yaptım sorumluluklarımı yerine getirdim."* (5. katılımcı, 46 yaş); *"Ben elimden geleni yaptım maddî manevî. Kesinlikle bu süreçte de öyle düşündüm. Yapılabilecek her şeyi yaptık, İstanbul'daki en iyi doktorlara en iyi hastanelere gittik ve bütün bu süreçte 100 milyar para da harcamışız. Olabildiğince maddî imkanların hepsini zorladık. Krediler, borçlar vs. dedim yapılabilecek her şey yapıldı. Bunun üzerinden tıbbi anlamda da maddî anlamda da doktorların en iyisi anlamında da dualar anlamında da her şey yapıldı. Olmuyorsa demek, biz yaptık gerisi Allah'tandır."* (3. katılımcı, 33 yaş).

Görüşmeler yapılırken özellikle bu noktada katılımcıların hepsinin yüzlerindeki mimikler ve ses tonlarındaki keskinlik dikkat çekmektedir ki bu bir yüzleşmenin verdiği netlik, kabullenme ve gerçeği görme olarak yorumlanabilir. Modern zamanın "her şeyin insan gayretiyle başarabileceği" şeklindeki söyleminin ve yönlendirmesinin hırpalandığı da görülmektedir. Bundan günümüzün bilgi edinme ve iletme için en yaygın ve kabul gören nedensellik ilkesi de ciddi şekilde sorgulanmaktadır. Çünkü katılımcılarca da ifade edildiği üzere tıbbın bazen çaresiz kalması, bazen de imkânsız işaret etmişken, o imkânsızın gerçekleşmesi bu tür zihin yapısı olanlar ve bu zihin yapısının etkisinde kalanlar için kafa karıştırıcıdır.

Katılımcıların hepsi güçlü bir tevekkül anlayışı içindedir. Hepsini Allah'ın takdirine göre sebeplerin/seçeneklerin yaratıldığını daha sonra insanın bu seçeneklerden birini tercih ettiğini ifade etmektedir. **"Kader değiştirilebilir mi? Değiştirilemediği durumlarda ne yapılabilir?"** diye sorulduğunda ise bu ya-

şadıkları durumun tamamen ortadan kaldırmak şeklinde değiştirilemeyeceğini, güçlerinin buna yetmediğini fakat elden gelenleri yapmaktan da geri durmama-ları gerektiğini, bu sayede değiştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Tevekkül için duaya ve tıbbî tedaviye devam etmeleri gerektiğini söylemektedirler. Katılımcıların hiç birinde tıbbî yasakları çiğneyip de, suçu kadere yüklemek tarzında bir ifadeye rastlanmamıştır. Bir inanç akidesi olarak kader inancı her dinî vecibede olduğu üzere yerine getirilmesinden dolayı hissî bir huzur sağlasa da diğerlerinden farklı olarak insana zor süreçlerin anlamlandırılmasında daha fazla psikolojik bir rahatlama getirdiği ortadadır.

Burada diğer öne çıkan mesele ise en az üç denemesi olan bu kadınların kaç kez daha deneyecekleri konusundaki umutla umutsuzluk arasındaki gitgel-lerinin olması, bunun kaderi zorlamak olup olmadığı meselesidir. Kadınların 3'ü (%25'i) tedavi süresince olumsuz netice almanın bir gerçek mi yani nokta koyması için bir işaret mi yoksa duaya ve gayrete devam ederek bunu sürdür-mek için işaret mi olduğu konusunda sorgudadırlar. *"Kaderi zorlama"* olarak adlandırıp adlandırılmayacağını tartışmaktadırlar. Tedaviyi bırakmaya karar verenler bunu kaderi zorlamak olarak düşünürken; *"Önceden tevekkül ettiğimi düşünürdüm. Önceden tevekkül etmezmişim. Kendimi kandırıyormuşum. Büyüyorsunuz biraz daha değişiyorsunuz. Hayat amacınız değişiyor. Çocuk odağımız değişiyor."* (2. katılımcı, 42 yaş), kaç kez daha denemesi gerektiği konusunda kafa karışıklığı yaşayanlar da vardır; *"... çok sıkıntılı bir durum... Diyorum ki Allah'ım olmayacağını bilsem maddî manevî bu kadar zorluğun altına girmem. Hani beşinci deneme altıncı deneme. Bi de şeyden çok korkuyorum. Rabbim uğraşma mı diyor bana diyorum."* (4. katılımcı, 32 yaş). Örneğin beşinci denemesinde bebek sahibi olmuş olan ve belki daha sonra tekrar deneyeceğini söyleyen katılımcı da bunun için *"Kaderi zorlamak değil. Çünkü çocuk özlemi çok başka bir şey. Olmayacaksa olmayacak zaten."* (7. katılımcı, 42 yaş) şeklinde bir ifadede de bulunmaktadır.

Buradan kader inancının psikolojik olarak kişiye anlam sağlamada ya da yaralanan özsaygısını iyileştirmede ve sıkıntılı süreçte moral ve motivasyon kazandırmada yardımcı olduğu söylenebilir. Eşlerden sadece birinden kaynaklı bir çocuksuzluk yaşandığında ise diğer eş için bunun kader olduğu düşünül-

mektedir. “Bu da Allah’ın takdiri... Benim elimde bir şey yok... Buradan kendimi hafifletiyorum. Bunda suçum yok... Ama benim vesile olmamdan dolayı onu etkilediğinden dolayı ona zarar veriyorum bu yük daha çok üzüyor. Ama bu da onun kaderi sanırım.” (5. katılımcı, 46 yaş).

i) Çocuk Sahibi Olmaya ve Evlatlık Edinme ve Koruyucu Aileye Bakış

Görüşmenin nihayetinde sorulan bu soru ile katılımcıların bu meşakkatli tedavi sürecinde aslında çocuk istekleri ile tam olarak neyi amaçladıkları ve bu yolda karşılaşılabilecekleri ihtimaller üzerine ürettikleri genel düşünceleri anlaşılabilir hale getirmek istenmiştir. Bu sebeple “**Size göre çocuk sahibi olmanın anlamı nedir? İnsan neden çocuk sahibi olmak ister?**” diye sorulmuş, katılımcıların cevapları her ikisini de içerse de ilk dile getirdikleri öne çıkarılırsa iki gruba ayrılmıştır: Soy/nesebin devamı arkasında kendinden birinin olması (7 kişi %58.3) ve şu anki hayata yaşama sevinci amacı katacak olması (4 kişi %33). “İnsanlar soyum yürüsün diye istiyor. Benim için neşe , eğlence...” (1. katılımcı, 32 yaş); “Paylaşmak... Bence çocuk, mutluluğun daha çok çoğalması demek sanki... Bütün emeğinizi her şeyinizi ona harcıyorsunuz. O yüzden hani insanın bir amacı oluyor bence yaşama amacı öbür türlü günlük yaşıyorsunuz.” (3. katılımcı, 33 yaş); “Canından bir parçadır evlat kokusu hiçbir kokuya benzemez.” (6. katılımcı, 36 yaş). Bunun dışında bir katılımcı çocuk sahibi olmanın toplumda getirdiği statüye de dikkat çekmiştir. “Bazı insanlar için çocuk sahibi olmak bir kibir konusu olduğuna inanıyorum ve çocuk sahibi olmayan insanları gerçekten kırıcı cümlelerle karşımda kıldıklarını çok gördüm” (7. katılımcı, 33 yaş).

Katılımcıların hepsi bir çift olarak sosyal birçok etkinlikte bulduklarını ama yine de hayatlarının monotonluğundan kurtulamadıklarından bahsetmişlerdir. Çocuğu bir yaşam amacı evlilik yaşantısında bir gaye, görev ve sorumluluk olarak değerlendirmektedirler. “Çocuk seni hayata bağlayan, hayatının devam etmesini sağlayan şey... Çocuklu insanlara baktığımda... Dayandıkları da bir nokta var iyiliklerinde kötülüklerinde hastalıklarında her şeyi çocuklarıyla ilgili... Benim bu eksikliğimle ben yalnız kalıcam ve nasıl bir hayat yaşıycam. Kendimle doldurucam ama sıkıcı bu...” (5. katılımcı, 46 yaş).

“Sanki devamı gelsin diye... Hani ben zaten gidicem. Bu da benim arkamdan kalan işte... Ben şimdi bakıyorum benim kardeşlerim var annem babam var falan ve onların dışında beni kimse anmayacak yani.” (2. katılımcı, 42 yaş) derken durup kendini eleştiriyor, *“Belki bak yine bencillik. Yine kendini düşünüyorsun. Doğru değil.”* diyor ve bütün katılımcı kadınların kafa karmaşasını aslında dile getiriyor *“Çocuk sahibi olmak mı olmamak mı onun için daha iyi bir şeydir acaba?”*. *“Her zaman iyi şey de olmayabilir. Bazen onları da düşünüyorum. Garip bir çelişki.”*

Çocuksuz bir evde olmanın renksizliğinden ve neşesizliğinden bahseden katılımcılara tam da bu meselenin büyük oranda çözümü gibi görünebilecek **“Çocuk edinmeyi ya da koruyucu aile olmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuş”**, fakat kadınların büyük kısmı 10 kişi (%83.3) evlat edinmeyi dinî ve sosyo-kültürel nedenlerle; koruyucu aile olmayı ise çocuğa bağlanacağı ve onun bir gün gideceğinden korktuğu için istemediklerini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili araştırmasında da bizdeki sonuca benzer şekilde Aktürk, tedavi olmanın evlat edinmeye göre daha iyi olacağını düşünenlerin %77.7 olduğunu belirtmektedir.⁶²

Dinen çocuk büyüdüğünde eşlerden biriyle (kız çocuksa kocayla, erkek çocuksa kadınlı) bir arada yaşama sıkıntısı olacağından, çevresel ve ailesel problemlerden, aile içinde mali sıkıntılar getireceğinden (miras bırakma, güvenin sağlanıp sağlanamayacağı gibi) ve en önemlisi kendi soyundan olmadığının dolaylı olarak bunu yürütüp yürütemeyeceği gibi sebeplerden dolayı bir katılımcı dışında diğerlerinin tümü evlat edinmeye sıcak bakmamaktadırlar. *“Dinimizce kız çocuğu büyüyünce eşime haram olacak, erkek çocuğu bana haram olacak. Ne eşim ne ben evlatlık düşünmüyoruz hiçbir zaman için. Bu imtihanı bu şekilde geçireceğiz.”* (1. katılımcı, 32 yaş); *“...4. Denemeden sonra istemiyorum dedim. Evlat edinirim, ha doğurmuşum ha doğurulanı almışım benim için fark eden bir şey yok dedim. Evlat edinmeye başladık ama 5. denememde hamile olduğumu öğrendik.”* (3. katılımcı, 33 yaş); *“Evlat edinme de toplumun baskılarından yılmayacaksan olabilir ama burada iki kişinin de aynı fikirde olması gerekiyor. Eşim istemiyor. Dinî açıdan da sıkıntılı sanırım.”* (5. katılımcı, 46 yaş).

⁶² Aktürk, a.g.t, s.123.

Sonuç Yerine...

İnsanın dinî inançları, duyguları, düşünceleri, tutum ve davranışları, dine yaklaşımı ve dinî esasları değerlendiriş tarzı, bütün olarak dinî kişiliği insanın kendine mahsus dinî özelliklerinin tümünü oluşturur.⁶³ Bu sebeple çocuk sahibi olma sürecinde tüp bebek tedavisi alan kadınların yaşadıkları süreç her ne kadar dinî başa çıkma sürecini öne çıkarsa da kişilerin tüm dinî ve manevî yaşantısını da içine almakta onlarda da köklü değişimlere sebebiyet vermektedir. İnanıcının temelinde Allah'tan gelen her şeye karşı "kabul ve teslimiyeti" olan insanı, günlük yaşam olaylarının neden-sonuç ilişkisine yönelik rasyonel yetilerini kullanmaya yönlendirmesiyle birlikte dinî/manevî anlamda bir problem çözme, kavrama ve yaşamı devam ettirme etkinlikleri içinde bırakan bu konu, gerçekten hem psikolojik hem de dinî/manevî anlamda zor bir süreci içermektedir. Araştırmadaki kadınlar sesli ya da sessiz, bilerek ya da bilmeyerek de olsa da sorgulamaya, anlamaya devam etmektedir. Bu sorgulamanın arkasından sonluluk, eksiklik ve kuşatılmışlığının verdiği her çeşit kaygı ve tedirginliğin yol açtığı psikolojik gerginliği, dinginliğe eriştiren derin bir huzur da;⁶⁴ uçurumdan düşüyor gibi ayağının altındaki zemini kaydıran boşluk duygusu da kadınları bekliyor olabilmektedir.⁶⁵ Fakat araştırmamızdaki kadınların daha çok olumlu başa çıkma içinde oldukları, olumsuz başa çıkma sürecinde olanların ise daha az olduğu görülmektedir. Elbette bunlar tamamen birbirinden ayrı süreçler değildir. Kadınlar kendilerini ve yaşadıklarını anlatırken olumsuz dinî başa çıkma süreçlerinin de olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçta inançlarıyla tezat düşmeme, düştülerse de bundan tövbe etme ve pişmanlıkla geri dönmenin de etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmamızda net bir şekilde kişinin manevî ve duygusal sağlığı üzerinde dinî başa çıkma süreci ve etkinliklerinin önemli etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Olumlu dinî başa çıkma sürecindeki kadınların dua ve ibadetlerle, Allah tasavvurlarından aldıkları olumlu yönelimle hayatlarını devam ettirme ve

⁶³ Peker, a.g.e., s.145.

⁶⁴ T. Yeşilyurt, "Seküler dünyada iman toplulukları, modern insan için imanun anlamı", *İslâmiyat Dergisi*, 2001, 4(3), ss.126

⁶⁵ N. Armaner, *Din psikolojisine giriş I*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980, s.123.

uyum sağlamada daha başarılı oldukları görülmüştür. Fakat bir katılımcımız inancın katkı mı yoksa daha fazla acı mı verdiğini sorgulamış, inanmanın bir beklenti oluşturmasından dolayı başa çıkmayı daha da zorlaştırabileceğine vurgu yapmıştır. Bu farklı bakış açısı daha derinden inananlar ve inanmayanlar üzerine bir karşılaştırmalı modele dayalı -bizim araştırmamız sınırları dışında kalan- müstakil araştırmalar yapılması fikrini doğurmaktadır.

Diğer taraftan bu tedavi sürecinin inançlı ve olumlu dinî başa çıkma süreci içerisindeki infertil olan kadınların hayata bakışlarını ve yaşam güçlerini nasıl dönüştürdüğünü göstermesi, Allah-insan arasındaki ilişkiye bu sürecin birebir nasıl temas ettiğini anlama konusunda önemli veriler ortaya çıkarması bu araştırmanın önemli sonuçlarından. Allah'la olan hususi ilişkilerini ortaya çıkardığı için kadınlar için hassasiyetle ele alınması gereken bu konu, kişinin yaşamını, inancını, değerlerini, hedeflerini gözden geçirmesi için, Allah'la ve tüm canlılarla ilişkilerini yeniden ele alması için iyi bir fırsat /imkâna dönüşebilmektedir.

Yaşanan süreç sonrasında kadınların Allah tasavvurlarına bakıldığında, olumlu dinî başa çıkma süreci gösteren kadınlar Allah'a "merhamet" ismiyle yönelmekte, olumsuz dinî başa çıkma sürecinde olanlar ise "kudret" ismiyle yönelmektedir. Çocuk sahibi olmayı çok istemelerine karşın olmamasından üzüntü duysa da kadınların hepsi sahip olduklarının farkındadır ve bundan dolayı da şükürde bulunmaları gerektiğini söylemektedirler. Dinî inançlarından destek alarak başa çıkma sürecini kuvvetlendiren kadınların, popüler dinin uygulamalarından da çok uzak kalamadıkları görülmektedir. Çoğunluğu bunu çaresizlik ya da denemek için yaptığını söylerken, küçük bir kısım buna inandıkları için yaptıklarını ifade etmişlerdir. Çocuk sahibi olamamayı bir kader, bunun için çaba göstermeyi, gerisini Allah'ın takdirine bırakmayı ise tevekkül olarak görme kadınların hemfikir olduğu bir husustur. Fakat bir katılımcı kişinin tüp bebek denemelerinde sayıyı giderek artırmasının kaderi zorlamak olarak ele alınıp alınamayacağını sorgulamıştır. Diğer kadınlar ise bunu kaderi zorlamak değil Allah'ın nimetini istemede kararlı olmak olarak addetmiştir.

Tüp bebek tedavisi gören ve çocuk hasreti olan kadınların koruyucu ane olmak ya da evlat edinme ile ilgili olarak dinî, ailevi (eşinin istememesi vb.) ve psikolojik (bağlanmak ve sonrasında çocuğun elinden alınması korkusu) sebepler öne sürerek bir katılımcı dışında bunlara sıcak bakmadıkları tespit edilmiştir. Özellikle dinî sebeplerin ağırlıklı olarak ifade edilmesi bu konuyla ilgili bilgilendirme ve yönlendirmelerin eksikliğini ve buna yönelik faaliyetlerin önemli bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

İnfertilite tedavi sürecinde bireylerin yaşadıkları psikososyal sorunların yanı sıra manevî temelli başa çıkma süreçlerinin de bilinmesi, bireylerin infertiliteye ve tedaviye uyumunu kolaylaştırabilir ve tedaviye cevap verme oranlarını artırabilmektedir. Özellikle ülkemizde son zamanlarda konuşulan manevî danışmanlık müessesesinin en fazla bulunması gereken alanlardan birinin de çocuk sahibi olma sürecindeki kişiler olduğu burada net görülmektedir. Örneğin Andrews bu durum içindeki kadınların manevî anlamda danışman ihtiyaçlarının olduğunu, ama en büyük engelin sağlık klinisyenleri arasında manevî danışmanlık yapacak yetişmiş elemanın azlığı ya da var olan klinisyenlerin de bu manevî danışmanlığı nasıl yapacaklarını bilmiyor oluşlarına dikkat çekmektedir.⁶⁶

Araştırma esnasında gözlemlenen bir diğer husus da acının içinden buradaki örneklem itibariyle bu meselede sadece üç kez geçmiş bu kadınların hayatla yüzleşmelerinin çok sarsıcı olduğu ve buna rağmen bu kadınların kendini güçlendirme ve öz-değer verme yolunda güçlü kadınlar olarak çıktıklarıdır. İnsan özellikle de modern insanın bütün olgu ve olayların arkasında sadece kendi irade ve çabasının ürünüymiş gibi yaklaşımının burada sadece kadınlar değil; eşler, aileler arkadaşlar ve sağlık çalışanları da dâhil bu yaşam olayının içinde olan tüm bireylerince derinden sorgulamalara sevk ettiği söylenebilir. Bir nitel araştırma olarak sınırlılıkları olan bu çalışmanın dışında nicel ve karma araştırmalara yapılmalı bu konudaki ihtiyaç çok yönlü olarak

⁶⁶ I. Miller, *Health care clinicians' compliance with conducting spiritual assessments and providing spiritual care to infertile women*, (Unpublished doctoral dissertation) Walden University, 2015; S. L. Andrews, *Psychological effects of spiritually integrated therapy for infertile women*, (Unpublished doctoral dissertation), Birmingham/Alabama. 2013, Erişim Tarihi: 11. 02. 2016.
http://www.mhsl.uab.edu/dt/2015r/Andrews_uab_0005D_11012.pdf, s.5

giderilmelidir. Bizim ele aldığımız bu araştırmada ele aldığımız her başlığın tek başına müstakil çalışma olacak zenginlikte olduğu da araştırma esnasında gözlemlenmiştir. Günümüzde dinî hizmetler içerisinde çocuk sahibi olamayan kadınlara yönelik etkinliklere, konuşmalara ve çevrenin anlayışını artırmak üzere bilgilendirmelere ayrıca ihtiyaç vardır. Sosyal baskıdan, manevî acıdan dolayı görünmemeyi ve dikkat çekmeyi her ne kadar kendileri istiyor gibi görünse de gerçekte kabul edilmeyi, empati kurulmayı ve yaşamlarının uyumu için dengelenmeyi istemektedirler.

Kaynakça

Aydın, A. R., "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2009, IX (3), ss.87-99.

Aktürk, F. S., *Türk toplumunun yardımcı üreme tekniklerine bakışı*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon, 2006.

Andrews, S. L., *Psychological effects of spiritually integrated therapy for infertile women*, (Unpublished doctoral dissertation), Birmingham/Alabama. 2013, Erişim Tarihi: 11.02. 2016. http://www.mhsl.uab.edu/dt/2015r/Andrews_uab_0005D_11012.pdf.

Armaner, N., *Din psikolojisine giriş I*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.

Arslan, M. *Türk popüler dindarlığı (Çorum Örneği)*, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.

Aşçı, Ö., Beji, N. K., "İnfertilite danışmanlığı", *İ.Ü.F.N. Hem. Dergi*, 2012, 20(2), ss. 154-159.

Ayten, A., *Tanrı'ya sığınmak- dinî başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma-*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Ayten, A., Göcen, G., Sevinç, K., Öztürk, E. E. "Dinî başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2012, 12(2), ss. 45-79.

Bahadır, A., *İnsanın anlam arayışı ve din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002.

Cirhinlioğlu, F. G. ve Ok, Ü. (2010). "İnanç ve dünya görüşü biçimleri ile intihara yönelik tutum, depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 1- 8.

Cousineau, T. M., Domar, A. D. "Psychological impact of infertility". *Best Practice and Research Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 2007, 21(2), 293-308.

Demir, Ö. (2012) "İnsanın çocukla ve çocuksuz imtihanı: Tüp Bebek", *İnsan ve Hayat Dergisi*, <http://insanvehayat.com/insanin-cocukla-ve-cocuksuz-imtihan-tup-bebek/>ErişimTarihi:05.02.2016.

Domar, A. D., Penzias, A., Dusak, J. A., Magna, A., Merari, D., Nielsen, B., Paul, D., "The stress and distress of infertility: Does religion help women cope?, Sexuality, Reproduction", *Menopause*, 2005, 3(2), 45-51.

Döndüren, H. *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995.

Ekşi, A., "İslam hukuku açısından doğum öncesi cinsiyet seçimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 2013, ss.85-118.

Ekşi, H., *Başaçıkma, Dinî Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2001.

Fido, A., Zahid, M. A., "Coping with infertility among Kuwaiti women: Cultural perspectives", *International Journal of Social Psychiatry*, 2004, 50(4),294-300.

Greila, A., McQuillanb, J., Benjaminsc, M., Johnsond, D. R., Johnsond, K. M., Heinz, C. R., "Specifying the effects of religion on medical helpseeking: The case of infertility", *Social Science and Medicine*, 2010, 71(4), 734-742.

G. Göcen, *Pozitif psikolojiden din psikolojisine köprü: Şükür*, Dem Yayınları, İstanbul, 2012.

Hürriyet Gazetesi, (25.11.2015),http://www.hurriyetaile.com/bebek/yeni-dogan/turkiyenin-ilk-tup-bebegi-anne-odu_20434.html

Karaca, F. "Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma (Farklı Kader Algılarının Psikoterapik Değeri Üzerine)", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2006, 19(3), 479-489.

Karaman, H., Çağrı, M.; Dönmez, İ. K.; Gümüş, S., *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir, I-V*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003-2004.

Kavlak, O., Saruhan, A. "İnfertil kadınlarda yalnızlık düzeyi ve bunu etkileyen faktörlerin incelenmesi", *Ege Tıp Dergisi*, 2002, 41 (4), 229-232.

Kayıklık, H., "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe", *AÜİFD*, 2005, XLVI, sayı I, ss. 133-155.

Kendall, J., "Psychosocial effects of infertility". *Practice Nursing*, 2008, 19(2), 91- 93.

Keskin, G, Gümüş, A. B., "İnfertilite: Umutsuzluk perspektifinden bir inceleme", *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2014, 5(1), 9-16.

Kılıç, S., "Çocuk sahibi olmak için dinsel-sihirsel bir uygulama: Irk atma ocağı (Takmak Köyü-Elif İskeçe Örneği)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2012, 63, 297-310.

Kırca, N., Pasinlioğlu, T. "İnfertilite tedavisinde karşılaşılan psikososyal sorunlar", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2013, 5(2), 162-178.

Koçyiğit, O. T., "İnfertilite ve sosyo-kültürel etkileri", *İnsan Bilimleri Dergisi*, 2012, 1(1), 27-37.

Köse, A, Küçükcan T., *Doğal âfetler ve din marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme*, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2000.

Köse, A., Ayten, A. "Bâtıl inanç ve davranışlar üzerine psiko-sosyolojik bir analiz", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2009, IX, sayı: 3, ss.45- 70.

Köse, A., Ayten, A., *Türbeler popüler dindarlığın durakları*, Timaş Yay., İstanbul, 2010.

Kress, A. *An exploration of spirituality among women experiencing infertility*. (Unpublished doctoral dissertation). California School of Professional Psychology at Alliant International University. San Diego, 2005.

N. Kula, Deprem ve dinî başa çıkma, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, 1, 234-255.

Mahajan, N. N., Turnbull, D. A., Davies, M. J., Jindal, U. N., Briggs, N. E., & Taplin, J. E., "Adjustment to infertility: The role of intrapersonal and interpersonal resources/vulnerabilities". *Human Reproduction*, 24(4), 2009, ss.906-912.

Mehmedoğlu, A. U., *Tanrı'yı tasavvur etmek*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011.

Miller I. "Health care clinicians' compliance with conducting spiritual assessments and providing spiritual care to infertile women", Unpublished doctoral dissertation Walden University, 2015.

Obeidat, H. M., Hamlan, A. M., Callister, L. C., Missing motherhood: Jordanian women's experiences with infertility, *Advances in Psychiatry*, 2014, 1-7.

Oltuluoğlu, H., Günay U. Aylaz, R. (2014), "İnfertil çiftlerin duygu durumları: Niteliksel bir çalışma", *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23, 92-98.

Ok, Ü., "Dinî Düşüncece Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki v.b.) Boyutları", *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 2005, 8(22), ss.11-40.

Özakpınar, Y., *İnsan inanan bir varlık*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

Pargament, K. I., "Tanrım Bana Yardım Et: Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru", Çev. A. Albayrak, *Tabula-Rasa*, 3 (9), 2003, 207-238.

Pargament, K. I., "Acı ve tatlı: dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme", Çev. A.U. Mehmedoğlu, *ÇÜİFD*, 5(1), 2005, 279-313.

Pargament, K. I., Is religion good for your health?, 2008, Erişim tarihi:10.02.2016

http://site.heritage.org/Research/Features/Religion/Docs/Pargament_HeritagePaper.pdf

Pargament, K. I., Koenig, H., Perez, L. M., "The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE", *Journal of Clinical Psychology*, 2000, 56, s.519-543.

Pargament, K. I., Feuille M., Burdzy, D., The Brief RCOPE: Current psychometric status of a short measure of religious coping, *Religions*, 2, 2011, 51-76.

Peker, H., *Din psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.

Roudsari, R. L., Allan, H. T., Smith, P.A. "Looking at infertility through the lens of religion and spirituality: A review of the literature". *Human Fertility*, 2007, 10(3), 141-149.

Roudsari L. R., Allan, H. T., "Women's experiences and preferences in relation to infertility counselling: A multifaith dialogue". *International Journal of Fertility and Sterility*, 2011, 5(3),158-167.

Roudsari, R. L., Allan, H. T., & Smith, P. A. "A qualitative inquiry into the mediating role of religion and spirituality in adjusting marital relationships of infertile women". *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 2013, 1(1), 33-41.

Ryan, M. A. "Faith and infertility. christian reflection: A series in faith and ethics", *Cloning*, 2005, 65-74. <http://www.baylor.edu/ifl/christianreflection/CloningStudyGuide5.pdf>, Erişim tarihi: 11.02.2016.

Şahin, A. "Din Kaynaklı Stres Üzerine Bir Araştırma", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, 21, ss 147-180.

Şen, B., *İstanbul müftülüğü aile irşat ve rehberlik bürosuna sorulan sorular ışığında İstanbul'da aile hayatının sosyolojik analizi*, (Yüksek Lisans Tezi),U.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2010.

Şentürk, H., *İbadet psikolojisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Topuz, İ., *Dinî gelişim seviyeleriyle dinî başa çıkma tutumları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003.

Turan, G. A., Gur, E. B. "Breast cancer and infertility", *Archives Medical Review Journal*, 2015, 24(3), 317-323.

Vergote, A., *Din inanç ve inançsızlık*. Çev. Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Yalçın, H., "Gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamalar (Karaman örneği)", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2012, 55, 19-31.

Yaparel, R. (1987), *Yirmi Dört Yaş Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yapıcı, A., *Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.

Yapıcı, A. "Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anlamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2004. 2 (7-8), ss. 169-206.

Yeşilyurt, T. "Seküler dünyada iman toplulukları, modern insan için imanın anlamı", *İslâmiyat Dergisi*, 2001, 4(3), ss.119-132.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara, 2011.

Yılmaz, T., Oskay, Ü. Y., *İnfertilite stresi ile başa çıkma yöntemleri ve hemşirelik yaklaşımları*, HSP 2015, 2(1), 100-112.

